

Samen ouder worden

Een onderzoek naar Utrechtse ouderen in woongroepen vergeleken met ouderen in seniorenwoningen.

Naam: E.M. Spanjer
Studentnummer: 4002962
Cursus: Masterthesis
Docent: Dr. M. Hoogenboom
Tweede lezer: Prof. dr. T. Knijn
Datum: 01-08-2013

Voorwoord

Deze scriptie heb ik geschreven ter afronding van de master 'Arbeid, zorg en welzijn: beleid en interventie' aan de Universiteit van Utrecht.

Mijn interesse in ouderenwoongroepen is ontstaan toen ik op mijn werk bij de D66 fractie in de stad Utrecht in aanraking kwam met deze woonvorm en ervan overtuigd raakte dat deze manier van wonen en leven een toekomst heeft in de vergrijzende samenleving. Ouderen raken minder snel geïsoleerd en hebben minder snel thuiszorg nodig als ze een keer ziek zijn.

In mijn omgeving merkte ik dat ouderenwoongroepen nog een relatief onbekend fenomeen zijn en ook mijn eerste zoektocht op internet leverde nog maar weinig informatie op. Gelukkig kwam daar snel verandering in en ik heb me verbaasd over de enorme variëteit en het aantal woongroepen dat Nederland rijk is. Ik vind het wonen in een ouderenwoongroep een prachtige manier om samen ouder te worden.

Inmiddels weten mijn vrienden wel wat het is om een ouderenwoongroep te wonen. Er zijn al plannen gesmeed om onze oude dag gezamenlijk door te brengen in een gezellig groot huis met een eigen moestuin. We zullen de hele dag koffie drinken en net zo veel lol hebben als nu. Maar dat is nog toekomstmuziek.

Voor nu wil ik graag enkele mensen bedanken voor hun steun bij het schrijven van deze scriptie. Mijn begeleider Marcel Hoogenboom dank ik voor zijn deskundige begeleiding, kritische blik en enthousiasme tijdens het schrijfproces. Daarnaast dank ik mijn familie en vriend voor hun steun en praktische hulp bij het schrijven van deze scriptie. Ook wil ik vanaf deze plek mijn vriendin Malu Verkuil bedanken voor de geweldige ondersteuning bij het verwerken van de enorme hoeveelheid data. Tot slot is een woord van dank op zijn plaats aan alle respondenten die van harte bereid waren mijn survey in te vullen. Het enthousiasme waarmee de contactpersonen van de woongroepen mij hebben geholpen het survey uit te zetten was daarbij onmisbaar.

Utrecht, augustus 2013.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting.....	5
Hoofdstuk 1 Inleiding	6
1.1 Inleiding	6
1.2 Definitie	6
1.3 Kenmerken	7
1.4 Theoretische verkenning.....	8
Hoofdstuk 2 Achtergrondinformatie.....	9
2.1 Inleiding	9
2.2 Particulier initiatief.....	9
2.3 Diversiteit	9
2.4 Ontstaan	10
2.5 Drie golven.....	11
2.6 Conclusie	12
Hoofdstuk 3 Theoretisch kader	14
3.1 Inleiding	14
3.2 Voedingsbodem voor verandering.....	14
3.3 Omslagpunt modernisering.....	16
3.4 Individualiseringsprocessen	17
3.4.1 Autonomie	18
3.4.2 Conclusie	21
3.5 Reflexieve moderniseringstheorie	21
3.5.1 Identiteit	23
3.5.2 Conclusie	25
3.6 Hoofdvraag en conceptueel model	25
Hoofdstuk 4 Onderzoeksmethode	27
4.1 Soort onderzoek	27
4.2 Afhankelijke variabele	27
4.2.1 Ouderenwoongroep	27
4.2.2 Zelfstandige seniorenwoning	27
4.3 Onafhankelijke variabelen.....	28
4.4 Controlevariabelen.....	30

4.5 Populatie en selectiemethode	33
4.6 Analytische strategie	34
4.7 ASW-verantwoording	35
4.8 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie	35
Hoofdstuk 5 Uitkomsten	36
5.1 Beschrijvende statistiek.....	36
5.1.1 Steekproefgrootte	36
5.1.2 Generatie.....	36
5.1.3 Geslacht	37
5.1.4 Etniciteit	38
5.1.5 Leefvorm.....	38
5.2 Betrouwbaarheid variabelen.....	38
5.3 Correlatie.....	39
5.4 Hypothese toetsen	41
5.4.1 Hoofdhypothese I	41
5.4.2 Subhypothesen.....	43
5.4.3 Hoofdhypothese II	44
5.5 Extra test.....	46
5.6 Conclusie	48
Hoofdstuk 6 Conclusie.....	49
6.1 Inleiding.....	49
6.2 Terugkoppeling deelvraag en hoofdvraag.....	49
6.3 Terugkoppeling theorie	51
6.4 Reflectie.....	51
6.5 Aanbevelingen.....	52
Literatuur.....	54
Bijlage 1 Survey	59
Bijlage 2 Oorspronkelijke stellingen identiteit	63
Bijlage 3 Stellingen Giddens	64

Samenvatting

In deze thesis wordt onderzocht in welke mate individualisering en reflexieve modernisering een rol spelen bij de keuze voor een ouderenwoongroep en zelfstandige seniorenwoning.

Autonomie is de belangrijkste uiting van de individualiseringsprocessen die vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw in een stroomversnelling raakten. Autonomie gaat over de mate waarin mensen in staat zijn zichzelf te controleren en los te staan van anderen. In zelfstandige seniorenwoningen hebben ouderen meer ruimte om hun eigen leven te leiden, zonder tussenkomst of beïnvloeding van anderen. Daarom wordt verwacht dat ouderen die autonomer zijn eerder voor een seniorenwoning dan een ouderenwoongroep zullen kiezen.

De modernisering heeft er toe geleid dat mensen zich hebben losgemaakt van tradities en reflexief zijn geworden. Dit houdt in dat individuen hun eigen identiteit kunnen construeren. Identiteit is in de moderne samenleving geen vaststaand gegeven meer. Individuen utes hun geconstrueerde identiteit door middel van leefstijl. Individuen zoeken bevestiging bij anderen voor hun leefstijl en identiteit. In ouderenwoongroepen ga je alleen wonen als dit bij je past. Dit veronderstelt dat individuen weten wie ze zijn en hier uiting aan geven door er een bepaalde leefstijl op na te houden. De verwachting is dat mensen die een hoge mate van reflexiviteit hebben in een ouderenwoongroep gaan wonen. Daarnaast wordt verondersteld dat ouderen in een woongroep gaan wonen om hun identiteit te bevestigen.

Door middel van een survey onder ouderen in woongroepen en ouderen in zelfstandige woningen is onderzocht of de mate van autonomie, reflexivisering en bevestiging van identiteit een rol spelen bij de keuze voor de woonvorm. Er zijn geen significante causale verbanden gevonden voor de verwachtingen. Reflexiviteit en leeftijd hebben een positieve, zwakke correlatie. Daarnaast zijn ouderen in woongroepen gemiddeld genomen reflexiever, autonomer en hebben ze meer behoefte aan bevestiging van identiteit dan ouderen in zelfstandige seniorenwoningen.

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Inleiding

Samen ouder worden, een helpende hand bieden en krijgen en toch je privacy behouden. Dat kan in ouderenwoongroepen. Ouderen in woongroepen hebben ieder hun eigen woning, maar delen daarnaast ook gemeenschappelijke ruimtes, zoals een huiskamer of tuin.

Het wonen in een ouderenwoongroep krijgt de laatste jaren steeds meer bekendheid. Het aantal ouderenwoongroepen neemt dan ook toe (Heijn, Groene Amsterdammer, 2012). Op dit moment zijn er in Nederland 289 geregistreerde woongroepen, ingeschreven bij de Federatie Gemeenschappelijk Wonen (FGW)¹. De Landelijke Vereniging van Gemeenschappelijk Wonen van Ouderen (LVGO) constateert ook een toenemende populariteit en vermeldt dat er op dit moment 37 ouderenwoongroepen in oprichting zijn, waarvan drie in de gemeente Utrecht (Verwey-Jonker Instituut, 2008, p 15). De afgelopen vijf jaar zijn er in Utrecht nog eens twee woongroepen opgericht.

Maar welke factoren spelen nou een rol bij de keuze voor een woongroep? In deze thesis wordt aan de hand van twee sociologische theorieën onderzocht in welke mate de individualiseringsprocessen van invloed zijn op de keuze voor een ouderenwoongroep. Deze ouderen worden vergeleken met de ouderen die kiezen voor een zelfstandige seniorenwoning.

1.2 Definitie

De ouderenwoongroep staat centraal in deze scriptie. Maar wat is een ouderenwoongroep nu precies? Is het een hippieachtige commune of een soort bejaardenhuis met gezamenlijke ruimte? Er bestaan veel misverstanden. Zo vertelt woongroepbewoner Ed in een interview: “In de Betuwe dachten ze: een woongroep, dat is groepsseks!” (Heijn, Groene Amsterdammer, 2012).

De FGW houdt de volgende definitie aan: “(...) alle vormen van wonen waarbij meerdere huishoudens een of meer ontmoetingsplekken en/of werkruimten gemeenschappelijk gebruiken en beheren, waarbij het lidmaatschap vrijwillig is en de groep zelf beslist over de toelating van nieuwe bewoners.” (FGW, n.d.). Om vast te stellen wanneer een woongemeenschap een *ouderenwoongemeenschap* is wordt aan deze definitie nog toegevoegd dat in de gemeenschap uitsluitend ouderen vanaf 55 jaar wonen (Verwey-Jonker Instituut, 2008, p. 15). Dit worden dan één -

---

¹ De Federatie Groepswoonen benadrukt dat dit deze geregistreerde groepen maar een klein deel van het geheel zijn (FGW, n.d.). Lang niet elke woongroep registreert zich, het is ook niet verplicht om dat te doen. Het Verwey-Jonker Instituut heeft in haar onderzoek naar ouderenwoongroepen van 225 ouderenwoongroepen het adres kunnen traceren (Verwey Jonker Instituut, 2008, p. 19). Ook voor de Landelijke Vereniging Groepswoonen Ouderen geldt dat zij geen zicht hebben op alle groepen. De Utrechtse stichting die zich met groepswonen voor ouderen bezighoudt telt bijvoorbeeld 11 woongroepen in Utrecht, de LVGO heeft slechts 4 Utrechtse registraties (LVGO, n.d.).

generatie woongemeenschappen genoemd². Er zijn ook woongemeenschappen waar een of meerdere ouderen wonen, samen met jongere generaties. In veel gevallen gaat het hier om kinderen, volwassenen en ouderen die samen leven. In deze thesis blijft deze multi-generatie woongemeenschap buiten beschouwing.

Een zelfstandige seniorenwoning is een woning voor ouderen vanaf 55 jaar. De woning is gelijkvloers en heeft geen of lage drempels. Vaak zijn de deuren en gangen extra breed, zodat ze ook rolstoeltoegankelijk zijn. Seniorenwoningen bevinden zich vaak in een complex of liggen geconcentreerd in de woonwijk. Door een seniorenwoning kunnen ouderen vaak langer zelfstandig blijven wonen.

Overigens zijn veel ouderenwoongroepen gevestigd in een complex met seniorenwoningen, maar in deze scriptie wordt met de term zelfstandige seniorenwoningen bedoeld dat hier ouderen wonen die *niet* bij een woongroep zijn aangesloten.

1.3 Kenmerken

In een ouderenwoongroep zijn zelfredzaamheid en zelfstandigheid belangrijk. Bijna alle woongroepen hebben in hun statuten vastgelegd dat bewoners zelfredzaam moeten zijn (Verwey-Jonker, 2008, p. 57). Als je ziek bent worden je boodschappen gedaan en er wordt voor je gekookt, maar mantelzorg geven medebewoners niet, zo stelt Hans Owel, voorzitter van de LVGO in het interview met de Groene Amsterdammer (Heijn, 2012). Ook in het rapport van het Verwey-Jonker Instituut wordt nadrukkelijk vermeld dat mantelzorg niet de juiste term is om de zorgrelatie in een ouderenwoongemeenschap te beschrijven. Het gaat namelijk om wederkerige, lichte zorg (Verwey-Jonker Instituut, 2008, p. 54). “Zo gaat het er aan toe als in je in een gewone straat gaat wonen, dan moet je je ook kunnen redden. Maar je helpt elkaar wel, zoals je ook een goede buurman of buurvrouw zou helpen” (Verwey-Jonker Instituut, 2008, p.59).

Maar zelfstandigheid en zelfredzaamheid onderscheidt woongroepen nog niet van zelfstandige seniorenwoningen, want daar zijn deze waarden ook het uitgangspunt. In een seniorenwoning zijn ouderen ook zelfstandig, ze kunnen er geen zware vormen van zorg krijgen. Net als ouderen in woongroepen kunnen zij wel aanspraak maken op lichte vormen van zorg.

Het grote verschil tussen beide vormen is dat in woongroepen actief samen met anderen geleefd wordt en in seniorenwoningen iedereen zijn eigen leven leeft. In woongroepen wordt door ouderen zelf, zonder tussenkomst van een bestuur beslist over hoe ze wonen en met wie. Daarnaast

---

² In deze scriptie worden de termen woongroep, ouderenwoongroep, woongemeenschap, één-generatie woongemeenschap door elkaar heen gebruikt. Hiermee wordt de definitie van een ouderenwoongroep bedoeld zoals deze hierboven is weergegeven.

wordt actief invulling gegeven aan het samenleven, bijvoorbeeld door gezamenlijke activiteiten te ondernemen, wekelijkse koffie-uurtjes of samen dagelijkse beslomeringen te delen. De keuze voor een ouderenwoongroep wordt dan ook heel bewust gemaakt.

Dit onderscheid typeert de woonvormen. Ouderenwoongroepen kenmerken zich door een bewuste keuze voor een bepaalde levensstijl samen met anderen. Zelfstandig seniorenwoningen zijn gericht op een autonoom leven waarbij je je eigen gang kunt gaan.

1.4 Theoretische verkenning

De bovenstaande kenmerken zijn te vangen in twee sociologische theorieën. De eerste theorie stelt dat men als gevolg van de individualisering autonomer is geworden. Je leeft je eigen leven, los van anderen. De tweede theorie stelt dat door afnemende invloed van tradities en instituties (bijvoorbeeld de kerk, het gezin waarin de moeder automatisch voor de kinderen zorgt en de vader kostwinner is) individuen in staat zijn hun eigen identiteit te construeren en op basis van deze zelfontwikkelde identiteit een leefstijl kiezen. Voor deze leefstijl zoekt men bevestiging bij anderen, in dit geval de woongroepleden.

De verwachting is dat ouderen die in zelfstandige seniorenwoningen wonen, autonomer zijn dan ouderen in woongroepen. Daarnaast wordt veronderstelt dat ouderen in woongroepen in hogere mate hun identiteit construeren en hun woonvorm zien als bevestiging van hun identiteit. Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag:

In welke mate speelt autonomie, geconstrueerde identiteit en het bevestigen van de eigen identiteit een rol bij ouderen die kiezen voor een ouderenwoongroep in vergelijking met ouderen die kiezen voor een seniorenwoning?

Hoofdstuk 2 Achtergrondinformatie

2.1 Inleiding

Ouderenwoongroepen zijn voor velen een relatief onbekend fenomeen. In dit hoofdstuk wordt daarom achtergrondinformatie gegeven over hun diversiteit, organisatie en het ontstaan. Daarnaast wordt er een historisch overzicht gegeven over de ontwikkeling van ouderenwoongroepen de afgelopen twee eeuwen. Ook ouderenwoongroepen in Europa en Noord-Amerika maken onderdeel uit van het overzicht. De achtergrondinformatie is die relevant om ouderenwoongroepen in het juiste perspectief te zien.

2.2 Particulier initiatief

Ouderenwoongroepen behoren niet tot de reguliere zorginstellingen en hun positie past ook niet bij het door de overheid georganiseerde wonen en zorgen voor ouderen. Ouderenwoongroepen zijn een typisch voorbeeld van het particulier initiatief. Het particuliere initiatief kenmerkt zich door:

- Organisatie [er is meer dan een informele groep of tijdelijk verband];
- met privaat karakter [dus formeel geen deel uitmakend van de overheid];
- geen winstverdeling;
- in wezen sturen van de eigen activiteiten kan sturen;
- vrijwillig is; dat wil zeggen niet wettelijk verplicht is en tot op zekere hoogte vrijwillige bijdragen in geld of tijd aantrekkelijk. (Kalsbeek, 2011, p. 12).

Een ouderenwoongroep voldoet aan al deze kenmerken. Het kent een formele organisatievorm, er zijn statuten, formele en informele afspraken en een bestuur, gevormd door bewoners zelf. Ook heeft de woongroep een privaat karakter en geen winstoogmerk. Een ouderenwoongroep geeft zelf vorm aan het wonen en leven en de daarbij behorende activiteiten. Tot slot is ook vrijwilligheid een kenmerk van de ouderenwoongroep: deze organisaties zijn niet wettelijk verplicht, ze ontstaan door een *bottom up* beweging en mensen sluiten zich vrijwillig aan.

2.3 Diversiteit

Ouderenwoongroepen in Nederland kennen een grote onderlinge diversiteit en kleur. Er zijn groepen die openstaan voor alle ouderen en er zijn gemeenschappen met een thematische inslag, bijvoorbeeld culturele afkomst, religie of leefstijl (Verwey-Jonker, 2008, p.15). Zo zijn er in de vier grote steden ook een groot aantal woongroepen voor allochtone ouderen. Utrecht kent onder meer een Indische woongroep, twee Surinaamse en twee Chinese woongemeenschappen en heeft

bovendien nog enkele allochtone groepen die wachten op een locatie om een woongroep te vestigen (Gemeente Utrecht, 2007, p. 14). De thematische ouderenwoongroepen geven de migranten die niet in hun moederland oud worden de “vertrouwdheid van een gemeenschappelijke geschiedenis en moedertaal”(Verwey-Jonker Instituut, 2008, p. 15). Er zijn nog andere voorbeelden van thematische woongroepen. In Den Haag is er bijvoorbeeld de woongroep ‘La vie en rose’, een woongroep voor homoseksuele ouderen. Ook zijn er ouderen die samen een boerderij bewonen, vaak hebben zij het grootste deel van hun volwassen leven in de stad doorgebracht en op deze manier keren zij terug naar de rust van het platteland, zonder kans op eenzaamheid.

2.4 Ontstaan

Niet alleen in Nederland zijn er ouderengroepen. De woongroepen komen significant meer voor in Zweden, Denemarken en Nederland dan in andere Europese landen (Choi, 2004, p. 1190). Denemarken is de bakermat van de ouderenwoongroepen (ibid.). Ook de klassieke woongroepen – met meerdere gezinnen samenleven- vinden hun oorsprong in de Scandinavische landen.

Al in de jaren veertig van de vorige eeuw richtten Zweedse vrouwen een woongroep op om gezamenlijk huishoudelijke diensten in te kunnen kopen, zodat het huishoudelijk werk minder zwaar werd (Choi, 2004, p. 1190). De Zweedse vrouwen, gelieerd aan een feministische beweging, haalden hun inspiratie uit de Sovjetrepubliek, waar gemeenschappelijk wonen in Sovjetcommunes sinds de jaren twintig van de vorige eeuw in gebruik was geraakt (Choi, 2004, p. 1190).

Ook Vestbro & Horelli (2012, p. 316) zien feminisme als drijvende kracht achter het ontstaan van het klassieke groepswonen. Dit geldt volgens hen niet alleen voor de varianten in Zweden en Rusland van voor de Tweede Wereldoorlog, maar ook voor de woongroepen die na die tijd ontstonden. Woongroepen omarmden het moderne feminisme en stonden voor een gelijke verdeling van (huishoudelijk) werk tussen mannen en vrouwen.

Behalve het feminisme liggen er ook filosofische argumenten ten grondslag aan het ontstaan van woongroepen (Vestbro & Horelli, 2012, p. 318). De bekende filosoof Thomas More (1478-1535) beschreef in zijn wereldberoemde boek *Utopia* zijn gedroomde samenleving. Het eiland Utopia had 54 steden die elk 6000 huishoudens telden. Een huishouden bestond uit 30 personen en had slaven en criminelen in dienst voor huishoudelijke taken. Mannen en vrouwen moesten allemaal werken voor het levensonderhoud van het gezamenlijke huishouden en de maaltijden werden genuttigd in grote eetzaal, de gemeenschappelijke ruimtes.

Meer dan driehonderd jaar later hadden de socialistische vergelijkbare utopische gedachten over de inrichting van de samenleving. Eén ervan was Charles Fourier (Vestbro & Horelli, 2012, p. 319). Ook hij had een ideale samenleving voor ogen, in de vorm van een kleine stad met landbouw en een kleine industrie. In de stad waren gedeelde voorzieningen, zoals bibliotheken, crèches,

onderwijszalen, eetzaal en scholen. Behalve Fourier waren er nog meer utopisten, die zich een rationele samenleving met arbeidsdeling voorstelden. Hayden (in Vestbro & Horelli, 2012, p. 319) constateert dat deze ideale samenlevingen een feministische connotatie hadden. Hoewel vrouwen nog steeds 'vrouwenwerk' deden, waren een aantal taken collectief georganiseerd en uitbesteed, zoals kinderopvang, koken en schoonmaken. Ook latere utopische idealen omvatten allemaal feministische uitgangspunten, variërend van een meer gelijke taakverdeling tussen mannen en vrouwen tot het uitbesteden van huishoudelijk werk en kinderopvang, waardoor vrouwen de kans kregen zich te ontplooien (Vestbro & Horelli, 2012, p. 331).

Galdenby³ (in Vestbro & Horelli, 2012, p. 316) heeft een analyse gemaakt van de eerste feministische woongroepen in de jaren veertig van de vorige eeuw en concludeert dat deze nog sterk verschillen van de groepen die in de jaren zeventig zijn ontstaan. Zo kwamen deze groepen niet voor in een stedelijke structuur, maar op het platteland, en leken ze qua regels en inrichting meer op kloosters of gevangenissen. Ook was er weinig aandacht voor de sociale interactie en het samenleven op zich. Arbeid stond centraal in deze gemeenschappen, en men was gericht op het uitbesteden ervan of het inkopen van krachten die voor de bewoners werkten. Dit zogenaamde *buy-service* model transformeerde in Denemarken in de jaren zeventig tot het *shared-work* model (Choi, 2004, p. 1190). Mensen vormden een woongroep om samen te leven, faciliteiten met elkaar te delen en elkaar te helpen bij gezamenlijk huishoudelijk werk, zoals samen koken. Het *shared-work* model sluit aan bij de manier waarop ouderen samen leven (ibid.). Woongroepen voor ouderen ontstaan dan ook al in de jaren zeventig in Denemarken, en verspreiden zich in de jaren tachtig naar de andere Scandinavische landen. Ook in Nederland zijn in die tijd al ouderenwoongroepen opgericht, en ook de Landelijke Vereniging Groepswonen Ouderen (LVGO) dateert van 1983. Vanaf de jaren negentig volgen de Verenigde Staten en Canada (Meltzer, 2005, p. 3).

2.5 Drie golven

Woongroepen bestaan inmiddels over de hele wereld. Het ontstaan van woongroepen wordt in drie golven onderscheiden (Williams, 2005, p. 148). Hoewel deze ontwikkeling niet specifiek het ouderengroepswonen beschrijft, lijken de golven wel de voorlopers te zijn van de opkomst van het ouderenwoongemeenschappen. Eerst ontstaat de klassieke vorm van groepswonen (met meerdere gezinnen samenwonen) en het ouderengroepswonen volgt ongeveer een decennium later.

De eerste golf betreft de opkomst van het groepswonen in het noordelijk deel van Europa tijdens de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Het ouderengroepswonen ontstond in deze regio in de jaren zeventig en tachtig. Inmiddels is groepswonen in Noord-Europa normaal geworden en is er ook

---

³ De tekst van Galdenby is alleen in het Russisch verschenen, daarom wordt niet aan de originele tekst gerefereerd.

beleid gericht op groepswonen (Williams, 2005, p. 184). Wel is er verschil tussen de noordelijke landen. Zo hebben de klassieke woongroepen in Nederland en Denemarken aparte groepsruimten, die losstaan van de privésfeer. In Zweden ligt de nadruk meer op gezamenlijke huizen, waarin ook privéruimten zijn. Ook de ouderenwoongroepen in Nederland en Denemarken kenmerken zich door aparte woonruimtes en een gemeenschappelijke ruimte die hier los van staat, zoals een apart woongedeelte dat is ingericht als gezamenlijke huiskamer of een gedeelde tuin of schuur (ibid.). Dit is in lijn met de indeling die de klassieke woongroepen in deze landen ook hanteren.

De tweede golf vindt plaats in de jaren tachtig en negentig in de VS (Williams, 2005, p. 194). Ook in dit geval volgt het ouderengroepswonen een decennium later, vanaf de jaren negentig. In Amerika heeft het groepswonen voor ouderen vooral de afgelopen jaren naam gemaakt door twee woonprojecten te realiseren die in het hele land en in de wetenschappelijke literatuur bekendheid hebben gekregen (Abraham & deLaGrange, 2006, p. 3). De Elder Spirit Community en Glacier Circle Retirement Community zijn woongemeenschappen die goed vergelijkbaar zijn met de ouderenwoongroepen in Nederland. Met behoud van privacy in een gemeenschap wonen en wederzijdse hulp geven (Glass, 2009, p. 283). Ook in de VS is er steeds meer vraag naar het wonen in een ouderenwoongroep, op dit moment zijn er nog 25 groepen in ontwikkeling en heeft de Elder Cohousing Network al meer dan 7000 aanvragen van ouderen om in een dergelijke woongroep te kunnen wonen (Abraham & deLaGrange, 2006, p. 4).

De markt voor het groepswonen in de VS en Canada groeit op dit moment nog steeds erg snel, maar er is nog geen sprake van incorporatie in het bestaande beleid, zoals in Noord-Europa vaak wel het geval is. In deze landen zijn ouderenwoongroepen vaak reguliere woonvormen en worden ook opgenomen in beleid over ouderenhuisvesting. In de VS en Canada is de institutionele steun vooralsnog beperkt (ibid.). Inmiddels heeft het ouderengroepswonen in deze regio ook de aandacht getrokken van investeerders die dit als een kans zien om geld mee te verdienen (ibid.).

De derde golf is het afgelopen decennium begonnen in de Pacifische regio en Australië (Williams, 2005, p. 148). Het grote verschil met de andere twee golven is dat vrijwel alle vormen van groepswonen zich richten op ecologisch verantwoord leven. Maar het groepswonen is nog wel in de pioniersfase, er zijn geen blauwdrukken en er is geen institutionele ondersteuning. Het aantal mensen dat in woongroepen leeft, is dan ook onbekend. Ouderenwoongroepen zijn in deze landen in de literatuur nog niet vermeld. Gezien de ontwikkeling van ouderenwoongroepen in relatie tot de andere twee golven kan hun opkomst aankomend decennium verwacht worden.

2.6 Conclusie

Dit hoofdstuk maakt duidelijk dat het ontstaan van ouderenwoongroepen gezien moet worden in het perspectief van de opkomst van andere gemeenschappelijke woonprojecten, zoals Sovjetcommunes

en woongroepen met een feministisch kenmerk. In ouderenwoongroepen speelt feminisme geen rol, maar het *shared work* model dat bij deze woongroepen uitgangspunt is, vindt haar oorsprong wel in de feministische traditie. In de hedendaagse ouderengroep komt het *shared work* model tot uiting door samen te leven, samen faciliteiten delen en kleine klusjes voor elkaar doen. Daarnaast laat het overzicht zien dat ouderenwoongroepen ongeveer tien jaar na de het ontstaan van klassieke woongroepen opkomen, dit geldt voor Europa en ook voor de Verenigde Staten.

Nu het brede perspectief op ouderenwoongroepen is geschetst, wordt vanaf nu gefocust op het onderzoeken van ouderen in woongroepen en seniorenwoningen in Utrecht.

Hoofdstuk 3 Theoretisch kader

3.1 Inleiding

Het wonen in een ouderenwoongroep onderscheidt zich van het wonen in een seniorenwoning omdat woongroepbewoners bij de keuze voor een woongroep en de bijbehorende leefstijl hun identiteit kunnen nastreven. Je komt immers alleen in een woongroep terecht als deze bij je past. In een seniorenwoning staat identiteit niet centraal. Het wonen in een seniorenwoning kenmerkt zich wel door een hoge mate van autonomie, je kunt je eigen gang gaan omdat je het wonen niet actief met de mensen om je heen vorm geeft. In een ouderenwoongroep is dat wel het geval. Deze twee onderscheidende kenmerken – autonomie en identiteit- zijn te vatten in twee sociologische processen die in de wetenschap beschreven zijn.

Bij het individualiseringsproces staat het streven naar autonomie centraal en bij het reflexieve moderniseringsproces de drang om de eigen identiteit te vormen, te uiten en bevestigd te zien. Beide processen beschrijven het verloop van de modernisering van de samenleving, maar verschillen van elkaar als het gaat om de mate waarin de modernisering zich heeft voltrokken en wat hiervan de gevolgen zijn voor het individu. In dit hoofdstuk worden deze twee moderniseringstheorieën besproken en wordt uitgelegd hoe deze verband houden met het wonen in ouderenwoongroepen en in zelfstandige seniorenwoningen. Tevens worden er op basis van de literatuur hypothesen gevormd en empirische deelvragen opgesteld.

Voorafgaand aan deze bespreking wordt aan de hand van een historisch overzicht duidelijk gemaakt wat de voedingsbodem voor de processen is geweest.

3.2 Voedingsbodem voor verandering

De eerste tekenen van het individualiseringsproces dateren al vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw. Tot die tijd was individualisering vooral weggelegd voor de elite; blanke, hoogopgeleide mannen. Zij konden hun leven leiden zoals ze dat het liefst deden, hetgeen vaak ten koste ging van anderen in de samenleving. Onder invloed van de industriële revolutie kreeg de individualisering ook in andere lagen van de bevolking voet aan de grond. De slechte omstandigheden verenigden arbeiders en zo ontstond er een arbeidersbeweging die streefde voor betere leef- en werkomstandigheden, invoering van de leerplicht en collectieve verzekeringen (Schnabel, 1999, p. 15). Door het collectiviseren van deze goederen waren grote groepen mensen voor het eerst in staat in toenemende mate hun eigen leven te leiden, in plaats van overgeleverd te zijn aan de welwillendheid van de maatschappij (De Swaan (1988) in Schnabel, 1999, p. 15). Ook op juridisch vlak vertoont de negentiende eeuw al tekenen van individualisering. In de wetgeving zijn de

rechten en plichten van het individu uitgangspunt geworden en deze staan los van de rechten en plichten van anderen. Na de Tweede Wereldoorlog kwam de individualisering in een stroomversnelling terecht.

De voedingsbodem voor de maatschappelijke veranderingen wordt gecreëerd aan het begin van de jaren vijftig van de vorige eeuw. Nederland is dan bezig aan een wederopbouw, die gepaard gaat met een snelle industrialisatie en loonmatiging. Hierdoor stijgt de arbeidsproductiviteit sterk, en er is weinig werkloosheid. De zuilen – die tijdens de Tweede Wereldoorlog vervaagd waren- worden weer in volle glorie hersteld (Peter & Scheepers, 2000, p. 13). De maatschappij was hierdoor sterk verdeeld op basis van de vier stromingen – socialisme, katholicisme, protestantisme en liberalisme. Deze stromingen hadden elk hun eigen verenigingen, scholen, omroepen, gezondheidszorg, vakbonden, politieke partijen en moraal. Het lidmaatschap van een zuil bepaalde je positie in de maatschappij, van welke diensten je gebruik maakte en van welke verenigingen je lid was. Niet alleen door de verschillende opvattingen van de samenleving bleven de zuilen bestaan, zij werden juist ook door mensen zelf krachtig in stand gehouden. Het was immers belangrijk om ten opzichte van de andere zuilen zo goed mogelijk te leven (Blom, 1993, p. 34). Alleen jouw zuil was immers de juiste levensweg.

Wel werd op politiek niveau samenwerking tussen de zuilen gezocht, vanaf 1945 tot 1958 werd Nederland bestuurd door de zogenaamde ‘rooms-rode’ coalities. Hoewel de socialisten en katholieken gezworen tegenstanders waren, bleek hun samenwerking effectief om met een stabiele meerderheid het land op te bouwen na de verwoestende oorlogsjaren.

Er ontstaat een beeld van een tevreden natie die hard werkt en de schaarse vrije tijd zinnig besteed. Ogenscheinlijk is iedereen tevreden met zijn baan, positie in de maatschappij en plaats in de zuil (Peters & Scheepers, 2000, p. 13). Hobby's worden serieus beoefend, vaak in verenigingsverbanden die binnen de zuilen bestonden. Er zijn koren, sportclubs, muziekverenigingen en jongerenclubs, waar jongens en meisjes zich, gescheiden van elkaar, vermaakten met nuttige activiteiten. Het gezin is in alle zuilen nog steeds het middelpunt van de samenleving (Bussemaker, 1993, p. 106). De man werd gezien als kostwinner en de vrouw was huismoeder (Blom, 1993, p. 35). Ook normen en waarden, zoals respect voor gezag, zelfbeheersing, fatsoen, zedelijkheid en arbeidszin werden via de zuilen stevig gepropageerd (ibid.). Het vernieuwingselan dat na de Tweede Wereldoorlog opkwam, en moest leiden tot een moderne democratie en samenleving, was inmiddels weer uitgedoofd (ibid.).

Blom constateert (1993) dat de naoorlogse periode een dubbel karakter heeft. Enerzijds waren er vernieuwingen, anderzijds was er in sterke mate sprake van continuïteit van de vooroorlogse situatie (p. 34). De vernieuwingen voltrokken zich vooral op economisch gebied, echter

de oplossingen, zoals planeconomie en industrialisering, waren vaak al tijdens de oorlog bedacht en ook de economische problemen – economische zwaar weer- waren al voor de oorlog aanwezig.

In de jaren zestig en zeventig stortten de zuilen in. De kloof tussen hetgeen voorschreven werd door de zuilen en wat men in de praktijk deed, werd steeds groter (Peters & Scheepers, 2000, p. 19). Door deconfessionalisering⁴ en ontkerkelijking⁵ verliezen de confessionele partijen hun meerderheid in de Tweede Kamer. Ook ontstaan er nieuwe normen en waarden, die niet langer zijn gebaseerd op wat het gezag juist vindt, maar op individuele afwegingen. Deze ontwikkeling leidt ook tot een andere zedelijke moraal, die is terug te zien in institutionele veranderingen. Zo wordt echtscheiding wettelijk makkelijker gemaakt en is de verkoop van voorbehoedmiddelen aan minderjarigen niet langer verboden (Peters & Scheepers, 2000, p. 20). Ook op sociaal-economisch gebied voltrekken zich grote veranderingen, door aanhoudend economische groei komt er een einde aan de gematigde loonpolitiek en de salarissen stijgen. De zuinigheid die de jaren vijftig kenmerkte werd ingeruild voor de consumptie van vooral duurzame luxegoederen, als wasmachines, auto's en stofzuigers. Individuele zelfontplooiing, ook voor vrouwen, was het uitgangspunt in deze periode (ibid.).

De kiem voor al deze politieke, sociaaleconomische en culturele veranderingen was gelegd in de jaren vijftig. De eerste tekenen van individualisering ontstaan dan al in het onderwijs en de opvoeding, aangedreven door deskundigen (Peters & Scheepers, 2000, p. 18). Zij vinden dat hun cliënten en leerlingen als individuen benaderd moeten worden, en dat hun motivaties en gedrag gebaseerd moeten zijn op hun eigen vrije wil. Ook het dagelijks leven van Nederlanders -dat ogenschijnlijk voortkabbelde volgens de regels van de zuilen- kent binnenshuis al een omslag in leven en denken die in de jaren zestig en zeventig pas werkelijk zichtbaar wordt.

3.3 Omslagpunt modernisering

Beide theorieën die besproken worden in de volgende paragrafen zijn moderniseringstheorieën. In de sociologie ziet men vanaf de jaren zestig in de vorige eeuw een omslagpunt in de samenleving ontstaan. De geïndustrialiseerde Westerse samenleving ondergaat een transitie en ontwikkelt zich naar een moderne samenleving. Peters & Scheepers (2000) beschrijven het proces vanaf dit keerpunt als individualisering. Individuele vrijheid en ontplooiing staat hierbij centraal en worden gerealiseerd door de toegenomen individuele autonomie. Andere auteurs gaan nog een stap verder, zoals Beck, Giddens & Lash (1994). Zij zien dit als startpunt voor de tweede modernisering, ook wel reflexieve modernisering genoemd. Deze modernisering stelt dat mensen door de individualisering in staat zijn

---

⁴ Deconfessionalisering betekent dat kiezers met een religieuze achtergrond niet meer stemmen op een partij met dezelfde religie (Peters & Scheepers, 2000, p. 20).

⁵ Afname van het aantal kerkleden (Peters & Scheepers, 2000, p. 20).

hun eigen biografie te schrijven en hun eigen leefomgeving te kiezen. Allereerst wordt ingegaan op de individualiseringsprocessen en autonomie, daarna wordt de reflexieve modernisering en het streven naar eigen identiteit besproken.

3.4 Individualiseringsprocessen

De individualisering die op gang komt vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw, omvat meerdere processen als gevolg van de veranderingen op verschillende terreinen in de samenleving. Individualisering is in de loop der tijd een containerbegrip geworden voor een variëteit aan sociaal-culturele processen, zo stellen verschillende auteurs (Peters & Scheepers, 2000, p. 11). Daarom volgt eerst een afbakening van deze processen.

Als eerste wordt door meerdere auteurs de leegloop van de traditionele verbanden genoemd (Duivendak, 2004, Felling, 2004, Peters & Scheepers, 2000). Dit betekent dat bijvoorbeeld het gezin, de kerk, politieke partijen en vakbonden aan kracht en autoriteit verliezen. Felling benoemt dit proces als de-institutionalisering (2004, p. 8). Dit is terug te zien aan de ondergang van de zuilen en de daar bijbehorende instituties als politieke partijen, vakbonden en kerken. Peters & Scheepers constateren dat er door de-institutionalisering geen afname van sociale cohesie plaats vindt, omdat mensen juist door de mogelijkheden die individualisering biedt zelf weer nieuwe verbanden aangaan (2000, p. 42). Vervolgens wordt in de literatuur de-traditionalisering aangemerkt als onderdeel van individualisering. Tradities zijn minder leidend, waarden als zelfcontrole, eigen verantwoordelijkheid en zelfsturing worden uitgangspunten in plaats van de door de zuilen opgelegde dogma's (Felling, Peters & Scheepers, 2004, 2000). De nadruk op vrijheid neemt toe, ten koste van gelijkheid en solidariteit met elkaar (Felling, 2004, p. 8). Dit betekent ook dat de nadruk meer op de 'ik' komt te liggen in plaats van op het hogere, of op anderen (Peters & Scheepers, 2000, p. 43). Dit proces is terug te zien in de maatschappij van de jaren zestig bij de zelfontplooiing voor vrouwen en door de afname van het aantal religieuzen.

Vervolgens is privatisering ook onderdeel van de individualisering. Met privatisering wordt bedoeld dat de godsdienstige en politieke opvattingen en waarden steeds meer losstaan van de sociale collectiviteit waar individuen deel van uit maken (Peters & Scheepers, 2000, p. 42). Felling (2004) constateert daarnaast dat daarom de opvattingen ook minder samen hangen met afkomst, achtergrond, generatie en educatie (p.9). Ook het feit dat opvattingen op verschillende levensterreinen minder met elkaar samenhangen en leiden tot een herkenbaar patroon draagt hier aan bij. Dit proces wordt fragmentering genoemd en is het vierde kenmerk van individualisering (Felling, 2004, p. 9). Tot slot wordt in de literatuur nog een vijfde proces benoemd, het gaat om heterogenisering. Dit houdt in dat er een toename is van het aantal opvattingen, oftewel steeds meer individuen hebben ten opzichte van elkaar een verschillende opvatting hebben. Deze

ontwikkeling heeft zich volgens Felling (2004) echter niet voorgedaan. De andere vier processen hebben zich elk in een bepaalde mate in Nederland voltrokken.

De beschrijving van Duyvendak (2004) over individualisering stelt dat er, naast de andere processen, er bij individualisering ook sprake is van een toegenomen ruimte op individueel niveau -in zowel de letterlijke als in de figuurlijke zin-, toegenomen individuele keuzevrijheid en dat er meer belang wordt gehecht aan individualistische waarden (Duyvendak, 2004, p. 7).

Bij het kiezen voor wonen in een seniorenwoning is vooral het proces van de-traditionalisering en privatisering van belang. Het individu laat zich niet langer leiden door tradities of vastgestelde waarden, maar neemt verantwoordelijkheid, controleert en stuurt zichzelf naar een zelfgekozen en gewenste richting. De vorming van meningen en waarden staat los van de sociale identiteit waar iemand deel van uitmaakt. Individuele vrijheid staat voorop. De verwachting is dat ouderen die hier veel waarde aan hechten een zelfstandige seniorenwoning verkiezen boven een woongroep, omdat zij in een seniorenwoning hun eigen leven kunnen leiden in de richting die ze wensen, zonder veel rekening te hoeven houden met medebewoners.

3.4.1 Autonomie

Centraal bij deze twee individualiseringsprocessen – de-traditionalisering en privatisering- staat het verwerven van individuele autonomie. Individuele autonomie wordt dan ook gezien als de belangrijkste uiting van het gehele individualiseringsproces (Felling, 2004, p. 17). Als gevolg van het individualiseringsproces van de vorige eeuw zijn mensen ook steeds autonomer geworden, constateert Echardus (2007, p. 374). Met autonomie wordt bedoeld “the quality of being self-governing” (Anderson, Worthinton, Anderson & Jennings, 1994, p. 334). Door de afnemende druk van bijvoorbeeld kerk en familie op het doen en laten kunnen individuen hun eigen gang gaan en zelf hun leven inrichten. Eerder in deze scriptie is al geconstateerd dat het wonen in een seniorenwoning zich onderscheidt van een woongroep door het kenmerk autonomie. In een seniorenwoning wordt niet samen met anderen geleefd en is er bijvoorbeeld geen gezamenlijk programma of gezamenlijke huishouding. In deze scriptie wordt daarom onderzocht of de mate van autonomie bepalend is voor het kiezen voor een seniorenwoning. Deze constatering leidt tot de volgende hoofdhypothese:

Hoofdhypothese I

Ouderen met een hoge mate van autonomie kiezen voor het wonen in een zelfstandige seniorenwoning in plaats van een woongroep.

Autonomie kent verschillende verschijningsvormen (Anderson, Worthington, Anderson & Jennings, 1994, p. 331). De verschillende vormen zijn emotionele autonomie, autonomie van gedrag, autonomie op het gebied van waarden en de mate van loyaliteit aan de familie.

3.4.1.1 Emotionele autonomie

Emotionele autonomie gaat om gevoelens, emoties en hoe we ons tot onze sociale omgeving verhouden (Russell & Bakken, 2002, p.2) Hierin past ook dat jongeren zich losmaken van hun ouders en emotionele steun bij vrienden en een partner zoeken (ibid.). Volgens Anderson, Worthington, Anderson & Jennings (1994, p. 331) gaat het bij emotionele autonomie om het gevoel *in control* te zijn, emotionele onafhankelijkheid, het beheersen van contacten en het aangaan van sociale verbintenissen (ibid.). In een seniorenwoning leven bewoners vooral onafhankelijk van medebewoners, terwijl in een ouderenwoongroep bewoners op emotioneel vlak meer met elkaar delen omdat hun band nauwer is. De verwachting is dat ouderen met een hogere mate van emotionele autonomie kiezen voor een seniorenwoning. Deze woonvorm staat meer los van emotionele contacten met anderen. Bovendien geeft een seniorenwoning meer mogelijkheid om self-governing te zijn, je hoeft minder rekening te houden met anderen op het emotionele vlak. Dit leidt tot de volgende subhypothese:

Subhypothese I

Ouderen met een hoge mate van emotionele autonomie kiezen voor een zelfstandige seniorenwoning in plaats van een woongroep.

3.4.1.2 Autonomie van gedrag

Bij de categorie autonomie van gedrag staat het gedrag centraal. Deze vorm van autonomie refereert aan het in staat zijn beslissingen te nemen en die gevolg te geven door acties uit te voeren (Russell & Bakken, 2002, p.2) Ook verantwoordelijkheid nemen voor de uitgevoerde acties hoort hierbij (Anderson, Worthington, Anderson & Jennings, 1994, p. 331). Voorbeelden van deze vorm van autonomie zijn het er op na houden van een bepaalde levensstijl, bestedingspatronen of gedrag naar anderen toe. In een woongroep moet je meer rekening houden met anderen dan in een seniorenwoning. Er worden immers gezamenlijke afspraken gemaakt. In een seniorenwoning is er meer ruimte om gedrag te vertonen dat jij wilt, zonder rekening te houden met een ander. Dit leidt tot de tweede subhypothese:

Subhypothese II

Ouderen met een hoge mate van gedragsautonomie kiezen voor een zelfstandige seniorenwoning in plaats van een woongroep.

3.4.1.3 Waardenautonomie

Bij de waardenautonomie gaat om morele, politieke en religieuze denkbeelden en het onafhankelijk van anderen innemen van een standpunt op dit gebied (Anderson, Worthington, Anderson & Jennings, 1994, p. 331). Bij dit onderdeel van autonomie gaat het om het vormen van een persoonlijke opvatting die je niet laat beïnvloeden door anderen. De verwachting is dat het voor ouderen die op zichzelf wonen in een seniorenwoning makkelijker gaat, dan voor ouderen die samen in een woongroep leven en elkaars denkbeelden kunnen bekritisieren of kunnen afserven.

Dit leidt tot de volgende subhypothese:

Subhypothese III

Ouderen met een hoge mate van waardenautonomie kiezen voor een zelfstandige seniorenwoning in plaats van een woongroep.

3.4.1.4 Autonomie van de familie

Anderson, Worthington, Anderson & Jennings voegen autonomie van de familie als vierde categorie toe aan de drie bestaande categorieën van autonomie (1994, p. 331, 334). Bij de autonomie van de familie gaat het om de mate waarin iemand ongebonden is aan zijn familie of een van de familieleden. Bijvoorbeeld op het gebied van meningsvorming en wederzijds respect op basis van gelijkwaardigheid tussen ouders en kinderen. De verwachting is dat deze vorm van autonomie niet bepalend zal zijn voor de keuze voor een woonvorm. In beide woonvormen staan ouderen immers los van de familie en zijn ze niet aangewezen op hulp van de familie, aangezien ze nog zelfstandig zijn. Het onderdeel autonomie van de familie wordt wel getest omdat het in de theorie over autonomie een vast onderdeel uitmaakt.

Subhypothese IV

De autonomie van de familie is voor ouderen niet van invloed op de keuze voor een woonvorm.

De verschillende vormen van autonomie zijn vooral terug te vinden in het de-traditionaliseringsproces en het privatiseringsproces. Zoals eerder geconcludeerd zijn vooral deze twee individualiseringsprocessen van belang in deze thesis.

Zo zorgt het de-traditionaliseringsproces ervoor dat tradities niet langer sturend zijn, maar juist zelfcontrole en eigen verantwoordelijk voorop staan. Autonomie van gedrag staat hierbij voorop, het gaat om het zelf ondernemen van acties en hiervoor verantwoordelijkheid te nemen.

Bij het privatiseringsproces staat waardenautonomie centraal, het vormen van eigen waarden zonder daarin gestuurd te worden door sociale entiteit waartoe je behoort. Emotionele autonomie is in beide processen terug te zien, emotionele onafhankelijkheid past bij het ervaren van gevoelens die niet opgelegd zijn door tradities (bijvoorbeeld schaamte die de kerk creëert vanwege ongehuwd zwanger zijn) of emoties die geleid worden door de groep waar iemand deel van uit maakt.

3.4.2 Conclusie

Autonomie is de belangrijkste uiting van de individualiseringsprocessen die vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw in een stroomversnelling raakten. Autonomie gaat over de mate waarin mensen in staat zijn zichzelf te controleren en los te staan van anderen. Autonomie kent vier varianten, er wordt onderscheid gemaakt naar emotionele autonomie, autonomie van gedrag, autonomie van waarden en autonomie van de familie. In zelfstandige seniorenwoningen hebben ouderen meer ruimte om hun eigen leven te leiden, zonder tussenkomst of beïnvloeding van anderen. Daarom wordt verwacht dat ouderen die autonomer zijn eerder voor een seniorenwoning dan een ouderenwoongroep zullen kiezen. De theorie over autonomie leidt tot de onderstaande empirische deelvraag:

Deelvraag 1

Is de mate van autonomie van invloed op de keuze voor een woonvorm?

3.5 Reflexieve moderniseringstheorie

De reflexieve moderniseringstheorie van Giddens (1991) gaat nog een stap verder dan de aanhangers van de individualiseringstheorie. Deze theorie stelt dat de modernisering er toe heeft geleid dat mensen niet alleen autonoom zijn, maar ook in staat zijn om hun eigen identiteit te construeren en hun levensloop te schrijven. Dit idee past bij ouderen die bewust kiezen voor wonen in bepaalde leefomgeving, zoals een ouderenwoongroep waar ze met gelijkgestemden samenleven. In de onderstaande paragraaf wordt de theorie uiteengezet.

De samenleving is de afgelopen eeuw sterk gemoderniseerd. In de moderne samenleving, ook wel simpele moderne samenleving genoemd, voltrokken veranderingen zich binnen de bestaande sociale instituties, zoals het kostwinnersmodelgezin, de natiestaat, het politieke systeem met massapartijen en de bestaande klassenstructuren (Beck, Bonss & Lau, 2003, p. 2). Ook was er een helder onderscheid tussen een aantal zaken: het was duidelijk wie de in- en outsiders waren, wat

gevestigde kennis was en wat slechts geloof. Deze sociale instituties en scheidslijnen werden ondersteund en steunden de geïndustrialiseerde economie.

Beck, Bonss & Lau (2003) constateren dat de modernisering van de samenleving zich sinds de tweede helft van de twintigste eeuw anders voltrekt (p.2). Veranderingen vinden niet meer plaats binnen de geijkte sociale instituties, maar de instituties en scheidslijnen zelf ondergaan een verandering. De simpele moderne samenleving maakt plaats voor de reflexieve samenleving. De identiteit van individuen in deze samenleving wordt door de afname van de traditionele instituties steeds minder bepaald door deze instellingen (Hoogenboom & Van der Veen, 2005, p. 6).

In de moderne samenleving zijn individuen voortdurend op zoek naar hun eigen identiteit (Giddens, 1991, p. 74). Voordat de moderne samenleving zich voltrok, maakte het individu transities door omdat het zo hoorde. Zo trouwde je jong, duurde een huwelijk een leven lang en was je identiteit afhankelijk van je geslacht, afkomst en sociale status. Dat bepaalde wie je was. Je identiteit kwam tot stand door middel van traditie. De man was kostwinner en de vrouw deed het huishouden.

In de moderne samenleving komt de identiteit van een individu tot uiting door het nemen van beslissingen. "Modernity confronts the individual with a complex diversity of choices and, because it is non-foundational, at the same time offers little help as to which options should be selected" (Giddens, 1991, p. 81). Het nemen van deze beslissingen over identiteit vereist reflexief bewustzijn. Dat betekent dat een individu in staat is om voor zichzelf vast te stellen wie hij was, wie hij is en wat hij in de toekomst wil zijn. Oftewel, hij moet zijn eigen biografie kunnen schrijven. "What to do? How to act? Who to be? These are focal questions for everyone living in circumstances of late modernity (...)" (Giddens, 1991, p. 70).

De identiteit van individu is dus *self made* en het individu is ook zelf verantwoordelijk voor hetgeen hij van zijn leven maakt (Giddens, 1991, p. 75). Voor het schrijven van de levensbiografie is het noodzakelijk dat een individu zijn eigen keuzes en standpunten gedurende het hele leven kan beschouwen en evalueren (Giddens, 1991, p. 75, 76). Deze reflexiviteit kan geschied door de zelf aan een verhoor te onderwerpen. Wat gebeurt er op dit moment? Wat denk ik nu? Hoe voel ik me daarbij? Dat zijn voorbeelden van vragen die bij dit kruisverhoor gesteld kunnen worden. De overwegingen kunnen aanleiding zijn voor het individu zijn leven een andere richting op te sturen. Door deze continue reflectie op het leven construeert en behoudt het individu zijn eigen identiteit. De kern van de identiteit wordt gevormd door de manier waarop het individu zijn autobiografie interpreteert (Giddens, 1991, p. 76). Dit verschilt dus van persoon tot persoon. Zo kan het gebeuren zijn dat twee personen in dezelfde situatie een andere interpretatie hebben.

Beeld je het geval van een echtscheiding in. De vrouw vond dat zij in dit huwelijk belemmerd werd bij de ambities die zij zichzelf had gesteld in haar leven en wil daarom haar huwelijk beëindigen. De man uit hetzelfde huwelijk vond juist dat hun huwelijk voldeed aan zijn verwachting van het

hebben van een prettige relatie. Eén situatie, twee mensen die elk vanuit hun eigen geïnterpreteerde biografie uiting geven aan hun eigen identiteit.

Om de autobiografie te kunnen verwerkelijken is het belangrijk dat een individu trouw blijft aan zijn werkelijke zelf. Door toenemende levenservaring weet het individu steeds beter wat zijn autobiografische levensloop is en kan hij zijn authenticiteit en persoonlijke integriteit bewaren (Giddens, 1991, p. 80).

Dit heeft ook gevolgen voor de verhouding waarin individuen tot elkaar staan. Hun relaties zijn niet langer gebaseerd op traditionele instituties of hiërarchie, maar dragen bij aan het vormen van een identiteit van individuen. Door deze 'zuivere relaties' kunnen mensen zelf hun leefomgeving construeren en kiezen met wie ze willen leven, in plaats van dat dit gedictieerd wordt door bijvoorbeeld de familie of kerk waar men toe behoorde (Hoogenboom & Van der Veen, 2005, p. 7).

3.5.1 Identiteit

Het identiteitsdenken van Giddens (1991) impliceert twee belangrijke aspecten voor dit onderzoek. Enerzijds heeft het individu behoefte aan het construeren van de eigen identiteit, anderzijds is er de behoefte om die geconstrueerde identiteit te bevestigen. Het construeren en reflecteren op de eigen identiteit gaat vooraf aan het zoeken naar bevestiging van de identiteit, want anders weet het individu niet in welke richting het de bevestiging moet zoeken. Wel kan de identiteit als gevolg van het reflexiviseringsproces tijdens de levensloop bijgesteld worden en hierdoor kunnen de uitingen van identiteit veranderen. Dientengevolge zoeken individuen dan ook een andere bevestiging van hun identiteit (Giddens, 1991).

Het onderscheid tussen construeren en bevestigen is relevant om aan te duiden hoe deze begrippen zich tot elkaar verhouden, maar ook om het verschil met individuen in de vroege samenleving te benadrukken. Deze individuen ontleenden hun identiteit bijvoorbeeld aan hun familie of religie en construeerde deze dus niet zelf. Het grote verschil met de moderne samenleving die Giddens (1991) voorstaat is dat er dus geen sprake is van een identiteit 'hebben', maar het zelf construeren van de eigen identiteit en daar gevolg aan geven (het verwezenlijken). "We are, not what we are, but what we make of ourselves" (Giddens, 1991, p. 75). Om iets van onszelf te maken moeten we onze identiteit construeren en daar uiting aangeven.

3.5.1.1 Construeren van identiteit

Het construeren van de eigen identiteit veronderstelt dat individuen reflexief zijn (Giddens, 1991, p.75). Door het leven en keuzes te beschouwen leert het individu over zichzelf en zijn levensloop en kan het zijn identiteit ontwikkelen en opbouwen (Giddens, 1991, p. 75). De identiteit is dus geen vaststaand gegeven en wordt dus niet langer ontleend aan tradities of instituties (ibid.).

Reflexiviteit impliceert ook de wil om aan de hand van de opgedane kennis over de zelf de levensloop bij te sturen of de toekomst in het licht daarvan te plannen (ibid.). Reflexiviteit ombehelst dus drie principes:

- identiteit is geen gegeven;
- de noodzaak van een reflectie;
- de wil om bij te stellen op basis van de evaluatie.

Vanaf nu wordt in deze thesis het construeren en reflecteren op de identiteit aangeduid met het begrip reflexiviteit.

In dit onderzoek wordt verwacht dat ouderen die in hoge mate reflexief zijn kiezen voor een woongroep. Deze verwachting is gebaseerd op het feit dat de keuze voor het samenwonen in een ouderenwoongroep, meer dan een seniorenwoning, vraagt om een bewuste keuze voor een bepaalde normen, waarden en een levensstijl. In een seniorenwoning kan iemand zijn eigen gang gaan en hoeft diegenen niet van tevoren te bedenken wie hij is of de woonvorm wel past bij de normen en waarden die horen bij zijn identiteit. Bij een ouderenwoongroep is het wel noodzakelijk van te voren met de jezelf te overleggen of dit past bij wie je bent. Dit leidt tot de volgende hoofdhypothese:

Hoofdhypothese II

Ouderen met een hoge mate van reflexiviteit kiezen voor een ouderenwoongroep in plaats van een zelfstandige seniorenwoning.

3.5.1.2 Identiteit bevestigen

Individueel zoeken bevestiging van hun geconstrueerde identiteit. Om deze bevestiging te vinden moeten individuen eerst hun identiteit uiten.

Om hun identiteit te uiten moeten mensen voortdurend keuzes maken in het licht van hun identiteit en autobiografie (Giddens, 1991, p. 80). Dat betekent dat mensen hun eigen lifestyle⁶ moeten kiezen. Deze lifestyle is een uiting van de materiële verlangens die horen bij iemands biografie, maar mensen vinden het niet prettig als iemand hun lifestyle kritisch bevraagt of betwijfelt (Giddens, 1991, p. 83). De lifestyle is namelijk uiting van iemands identiteit.

Het uiten van de identiteit gebeurt niet door alleen door individuen zelf, maar ook samen met anderen. Deze anderen helpen mee aan de vorming en bevestiging van de identiteit van het

---

⁶ "A lifestyle can be defined as a more or less integrated set of practices which an individual embraces (...)" (Giddens, 1991, p. 81)

individu. Individuen leven gewoonlijk het liefst in situaties die in sociaal opzicht sterk op elkaar lijken en waar hun lifestyle niet in twijfel wordt getrokken (Giddens, 1991, p. 83). Dit impliceert dat mensen het prettig vinden om te gaan met mensen die ongeveer dezelfde lifestyle hebben. Ouderenwoongroepen zijn een goed voorbeeld waar mensen ongeveer dezelfde lifestyle delen en dus ook in bepaalde mate dezelfde identiteit hebben. De verwachting is dat ouderen in ouderenwoongroepen wonen omdat het samen leven met anderen hun eigen identiteit bevestigt. Dat leidt tot de volgende hypothese:

Hoofdhypothese III

Ouderen die in hogere mate op zoek naar bevestiging van identiteit kiezen voor een ouderenwoongroep in plaats van een zelfstandige seniorenwoning.

3.5.2 Conclusie

De modernisering heeft er toe geleid dat mensen zich hebben losgemaakt van tradities en reflexief zijn geworden. Dit houdt in dat individuen hun eigen identiteit kunnen construeren. Identiteit is in de moderne samenleving geen vaststaand gegeven meer. Individuen uit hun geconstrueerde identiteit door middel van leefstijl. Individuen zoeken bevestiging bij anderen voor hun leefstijl en identiteit. In ouderenwoongroepen ga je alleen wonen als dit bij je past. Dit veronderstelt dat individuen weten wie ze zijn en hier uiting aan geven door er een bepaalde leefstijl op na te houden. De verwachting is dat mensen die een hoge mate van reflexiviteit hebben in een ouderenwoongroep gaan wonen. Daarnaast veronderstelt de theorie van Giddens dat ouderen in een woongroep gaan wonen om hun identiteit te bevestigen. De identiteitstheorie van Giddens leidt tot de volgende empirische deelvraag:

Deelvraag 2

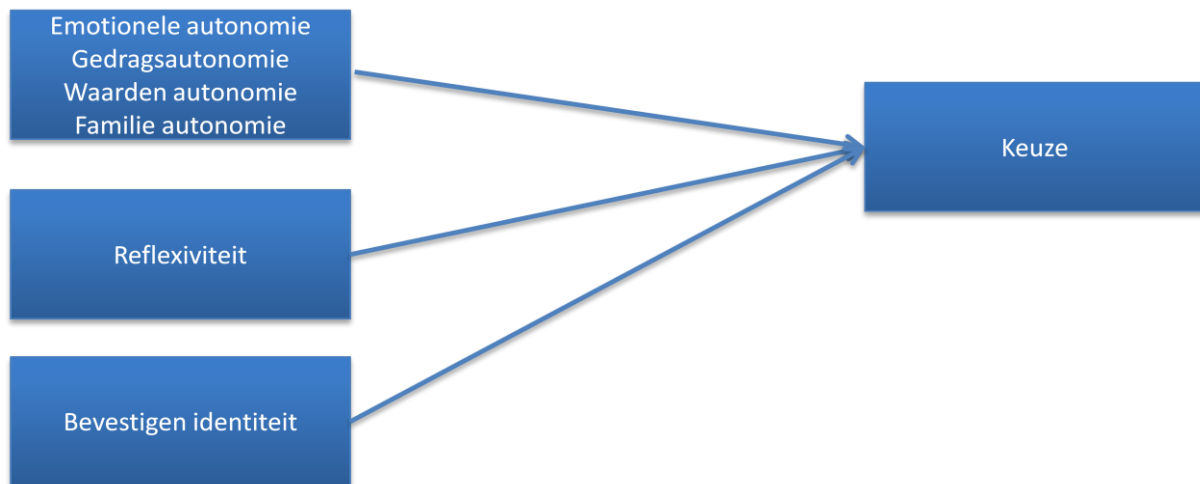
Is de mate van reflexiviteit en het bevestigen van de eigen identiteit van invloed op de keuze voor een woonvorm?

3.6 Hoofdvraag en conceptueel model

Op basis van de theoretische overwegingen in dit hoofdstuk wordt de volgende hoofdvraag geformuleerd:

In welke mate spelen autonomie, reflexiviteit en het bevestigen van de eigen identiteit een rol bij ouderen die kiezen voor het wonen in een ouderenwoongroep of zelfstandige seniorenwoning?

De geformuleerde hypothesen leiden tot het volgende conceptueel model. In het volgende hoofdstuk worden de controlevariabele leeftijd en etniciteit uitgelegd. Voor de volledigheid zijn deze al wel in het model opgenomen.

Daarnaast zal er gecontroleerd worden op geslacht, leeftijd en etniciteit. Alle variabelen worden in het volgende hoofdstuk beschreven en geoperationaliseerd.

Hoofdstuk 4 Onderzoeksmethode

4.1 Soort onderzoek

De aard van het onderzoek richt zich op het verkrijgen van veel informatie van twee groepen ouderen in Utrecht, woongroepbewoners en seniorenwoningbewoners. Een survey leent zich daar goed voor, omdat er gericht naar informatie gevraagd kan worden door stellingen met gestandaardiseerde antwoordcategorieën voor te leggen. Op basis van de theorieën over individualisering en reflexieve modernisering en de persoonlijke kenmerken en wordt het survey opgesteld. De stellingen die daarin worden opgenomen zijn gebaseerd op deze thema's, zo worden de theorieën getoetst aan de empirie. Daarnaast worden er in het survey vragen opgenomen om de persoonlijke kenmerken als leeftijd, etniciteit en geslacht te inventariseren. Op deze manier wordt onderzocht welke type ouderen kiest voor een ouderenwoongroep en of de mate van autonomie, reflexivering en bevestiging van identiteit voor alle generaties, etnische groepen en beide seksen hetzelfde beeld laat zien.

In deze scriptie wordt gebruik gemaakt van een aantal concepten. Hieronder worden de deze toegelicht. Daarnaast wordt uitgelegd hoe de concepten meetbaar worden gemaakt. Het opgestelde survey is als bijlage opgenomen.

4.2 Afhankelijke variabele

De afhankelijke variabele is 'woonvorm' en valt uiteen in twee categorieën, een ouderenwoongroep of een servicewoning. Hieronder staat een korte beschrijving wat de begrippen inhouden. In het survey moet elke respondent aankruisen welke woonvorm op hem van toepassing is.

4.2.1 Ouderenwoongroep

Een ouderenwoongroep is een woonvormen waarbij meerdere huishoudens bestaande uit personen boven de 55 jaar gezamenlijk gebruik maken van gemeenschappelijke ruimten. Het lidmaatschap van de woongroep is vrijwillig en de groep beslist zelf over de toelating van nieuwe bewoners (Federatie Gemeenschappelijk Wonen Ouderen, n.d.). De bewoners verlenen elkaar burenhulp indien nodig, maar hebben geen wederkerige zorgrelatie. Een woongroep wordt door bewoners zelf geleid en in stand gehouden en kenmerkt zich door actief gezamenlijk leven. Bewoners maken onderdeel uit van een gemeenschap.

4.2.2 Zelfstandige seniorenwoning

Een zelfstandige seniorenwoning is een woning voor ouderen vanaf 55 jaar. De woning is gelijkvloers en heeft geen of lage drempels. Vaak zijn de deuren en gangen extra breed, zodat ze ook

rolstoeltoegankelijk zijn. Seniorenwoningen bevinden zich vaak in een complex of liggen geconcentreerd in de woonwijk. Door een seniorenwoning kunnen ouderen langer zelfstandig blijven wonen.

4.3 Onafhankelijke variabelen

4.3.1 Autonomie

De onafhankelijke variabele autonomie bestaat uit vier verschillende noties, zoals ook in het theoretisch kaders al uiteengezet is. De verschillende vormen zijn emotionele autonomie, autonomie van gedrag, autonomie op het gebied van waarden en de mate van loyaliteit aan de familie (Anderson, Worthington, Anderson & Jennings, 1994). De variabele wordt gemeten aan de hand van het survey die de onderzoekers Anderson, Worthington, Anderson & Jennings (1994) zelf hebben opgesteld om de vier vormen van autonomie te meten. Elke vorm heeft tien stellingen en alle stellingen kennen vier antwoordmogelijkheden (ibid. p. 339).

1 = Sterk oneens met de stelling.

2= Oneens met de stelling.

3 = Eens met de stelling.

4= Sterk eens met de stelling.

Positieve stellingen krijgen de waarde van de antwoordcategorie. Kiest iemand als antwoordcategorie 4, dan is de score 4 punten. Negatieve stellingen krijgen de omgekeerde waarde toegekend. Dus antwoordmogelijkheid 1 krijgt 4 punten en antwoordmogelijkheid 3 krijgt 2 punten. De negatieve stellingen zijn 2, 4, 9, 14, 16, 19, 23, 25, 29 en 30. Deze krijgen dus een omgekeerde score. De andere stellingen zijn positief en krijgen een score overeenkomstig met de antwoordmogelijkheid. Lagere scores indiceren een hogere autonomie, hogere scores een lagere autonomie.

De vragen met nummer 1, 5, 9, 13, 17, 21, 25, 29, 33 en 37 horen bij de categorie autonomie van de familie. De vragen met nummer 2, 6, 10, 14, 18, 22, 26, 30, 34 en 38 horen bij de categorie waardenautonomie. De vragen met nummer 3, 7, 11, 15, 19, 23, 27, 31, 35 en 39 horen bij de categorie emotionele autonomie. De vragen met nummer 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28,32, 36 en 40 horen bij de categorie gedragsautonomie (ibid.).

Aan de hand van een Cronbach's Alphatest wordt onderzocht of items betrouwbaar zijn. Als de waarde voor de Cronbach's Alpha lager dan 0.6 is worden er items verwijderd om de betrouwbaarheid te verhogen. Als de schaal betrouwbaar genoeg is, worden de scores op de

verschillende items bij elkaar opgeteld en gedeeld door het aantal items om de gemiddelde score per persoon te berekenen.

4.3.2 Bevestigen van identiteit

De theorie van Giddens (1991) heeft uitgewezen dat het bevestigen van de eigen identiteit de tweede onafhankelijke variabele in dit onderzoek is. De theorie van Giddens (1991) is op zichzelf niet geschikt voor het doen van empirisch onderzoek. Daarom wordt in deze thesis zijn theorie zo goed mogelijk onderzocht. In het geval van de onafhankelijke variabele wordt gebruik gemaakt van vragenlijsten uit de groepsidentificatietheorie van Riordan & Weatherly (1999) en Mael & Ashford (1992). Beide lijsten gaan over de mate waarin iemand zich identificeert met een groep. Groepsidentificatie betekent het volgende: “ Work group identification is a personal cognitive connection between an individual and the work group. It is the individual’s perception of oneness with the work group and the tendency to experience the group’s successes and failures as one’s own. When an individual identifies with a group, that individual defines him/herself by the same attributes (e.g., qualities, faults, common destinies) that define the work Group” Riordan & Weatherly, 1999, p. 311). Groepsidentificatie kan gezien worden als uiting van de eigen geconstrueerde identiteit. Je kunt immers je identiteit verwerkelijken door aan te sluiten bij een groep die bij je past. De groep bevestigt dan weer de identiteit van het individu. Ook in Giddens theorie zijn anderen noodzakelijk om identiteit van een individu te bevestigen. Hoe sterker de mate van groepsidentificatie, hoe sterker de bevestiging van de identiteit van het individu. Ook wordt in deze vragenlijst gevraagd naar hoe respondenten zich voelen als anderen hun groep niet waarderen. Dit laatste past zeer goed binnen Giddens theorie waarbij individuen zich niet prettig voelen als hun levensstijl in twijfel wordt getrokken.

Uit de twee vragenlijsten zijn op elkaar lijkende stellingen weggehaald en zijn de woorden over groepen vervangen door het woord ‘woonvorm’. Ook de vragen die ingingen op het succes van de organisatie zijn achterwege gelaten. Vervolgens zijn de overgebleven vragen van het Engels naar het Nederlands vertaald. De oorspronkelijke vragen zijn opgenomen in Bijlage 2 van deze scriptie. De beantwoording van de stellingen geschiedt volgens een 5 punts Likertschaal, variërend van zeer mee oneens tot zeer mee eens.

1 = Sterk oneens met de stelling.

2= Oneens met de stelling.

3 = Niet mee eens/oneens

4 = Eens met de stelling.

5= Sterk eens met de stelling.

De positieve stellingen krijgen een score overeenkomstig met het nummer van de antwoordmogelijkheid. Dus het antwoord 'sterk oneens' krijg 1 punt, want het is nummer 1. De stellingen 4 en 8 zijn negatief, hier is de score omgekeerd evenredig aan het nummer van het aangekruiste antwoord. De vragen zijn opgenomen in de vragenlijst in Bijlage 1.

4.3.3 Reflexiviteit

De mate van reflexiviteit heeft directe invloed op de keuze voor een bepaalde woonvorm. Reflexiviteit moet wel gemeten worden, om onderscheid te maken tussen ouderen die hun identiteit ontleen aan tradities en die hun identiteit zelf construeren. Dat is een essentieel verschil en is juist hetgeen Giddens voorstaat: het individu is in deze moderne samenleving zelf in staat zijn identiteit te construeren en laat zich dat niet opleggen door tradities of instituties. Om Giddens identiteitstheorie goed te kunnen meten moeten behalve het verlangen naar bevestiging van identiteit ook onderzocht worden of die identiteit wel reflexief is.

Het concept reflexiviteit is echter niet eenvoudig te meten, temeer daar Giddens zelf vaag blijft over wat dit precies is. Er is in de empirische literatuur geen geschikte vragenset te vinden die onderzoekt wat Giddens bedoelt met reflexiviteit. Giddens heeft in zijn boek wel aan de hand van tien punten een aantal aspecten uiteengezet over hoe hij het reflexieve individu ziet (Giddens, 1991, p. 74-80). Drie terugkerende elementen zijn:

- identiteit is geen gegeven;
- de noodzaak van een evaluatie,
- er de wil om bij te stellen op basis van de evaluatie.

Op basis van de tien punten over het reflexieve individu heb ik zelf stellingen gemaakt die op basis van een vijf-punts Likertschaal te beantwoorden zijn. De antwoordscore is gelijk aan de antwoordnummering van de Likertschaal, behalve bij de stellingen 2 en 10, deze zijn negatief. Dan is de score omgekeerd evenredig aan de nummering. In bijlage 3 is vermeld welke stellingen zijn opgenomen en waarom deze zijn uitgekozen.

4.4 Controlevariabelen

In de wetenschap is men het niet eens of de moderniseringsprocessen zich voor alle groepen in de samenleving in dezelfde mate heeft voltrokken. De invloed van geslacht, leeftijd, opleiding en levensbeschouwing zou volgens sommige wetenschappers geen invloed meer hebben op het handelen van de mensen (Felling, 2004). Daar is niet iedereen het mee eens, zoals bijvoorbeeld De Beer (2004). Hij stelt juist dat deze objectieve persoonskenmerken –ondanks de individualisering– zeer bepalend zijn voor de opvatting die iemand heeft en dat deze kenmerken nog steeds een grote voorspellende waarde hebben bij het formuleren van een opvatting. Hij stelt: "Individualisering

betekent dan dat de vrijheid van mensen om eigen keuzen te maken groter wordt, maar ze hoeft niet per se te impliceren dat zij daardoor ook *andere* keuzen maken” (De Beer, 2004, p. 12). Door deze stellingname lijkt De Beer (2004) het proces van privatisering anders te bezien dan Felling (2004) die stelt dat de achtergrondkenmerken steeds minder relevant zijn.

Vanwege de bovenstaande overwegingen wordt gecontroleerd of er een verband bestaat tussen de onafhankelijke variabelen en de controlevariabelen geslacht, generatie en etniciteit. Daarnaast wordt door middel van logistische regressie-analyse gecontroleerd of deze variabelen van invloed zijn op de keuze voor een bepaalde woonvorm.

4.4.1 Sekse

Het kan zo zijn dat de processen van individualisering en het verwerkelijken van eigen identiteit zich anders voltrokken hebben voor mannen dan voor vrouwen. Daarom wordt de deelnemers gevraagd in te vullen of ze man of vrouw zijn.

4.4.2 Generatie

De leeftijd is van invloed op de mate van individualisering. In een Zweeds onderzoek naar leden van vakbonden wordt duidelijk dat door de individualisering en het streven naar autonomie weinig jongeren zich aansluiten bij de vakbond (Aliven & Sverke, 2000, p. 79). In het onderzoek onderscheiden wetenschappers drie generaties vakbondsleden. De ‘old-timers’ die in de eerste helft van de twintigste eeuw geboren zijn, de idealisten, geboren in de jaren veertig en vijftig, en de nieuwkomers, geboren vanaf de jaren zestig en later (Aliven & Sverke, 2000, p. 80.). De eerste generatie is het sterkst vertegenwoordigt, en de jongste generatie het minst sterk. Volgens de onderzoekers komt dit omdat door de toenemende individualisering het lidmaatschap steeds meer een bewuste keuze wordt, in plaats van een traditie. Door de toegenomen autonomie kiezen steeds minder mensen voor het lidmaatschap. Andere factoren, zoals ouders die lid waren van een bond, verklaarden dit verschil niet (Aliven & Sverke, 2000, p. 77). Behalve de leeftijd speelt politieke oriëntatie nog een rol.

Ook Mannheim (1951) stelde dat generaties van belang zijn omdat zij behalve biologische overeenkomsten ook dezelfde maatschappelijke en sociologische processen meemaken (p. 296). Dit veronderstelt dat de verschillende generaties elk op hun eigen wijze door het individualiserings- en reflexiveringsprocessen zijn beïnvloed. Ook Becker (1995, p. 275) constateert dat er verschil is tussen hoe generaties reageren op de ontwikkelingen in de maatschappij. Hij stelt in zijn onderzoek dat de waarden van elke generatie beïnvloed worden door processen en gebeurtenissen die zich in de samenleving voltrekken, zoals de Tweede Wereldoorlog of de Grote Depressie van de jaren dertig. Becker (1995) onderscheidt vier generaties in Nederland. De vooroorlogse generatie, geboren tussen 1910 tot en met 1929, de stille generatie, geboren tussen 1930 tot en met 1939, de protestgeneratie,

geboren tussen 1940 tot en met 1954 en de verloren generatie, geboren tussen 1955 tot 1970. De verwachting is dat hoe ouder de generatie is, hoe minder sterk zij streven naar autonomie en leven in een zelfgekozen gemeenschap. De processen die deze waarden voorop stelden hebben zich pas vanaf halverwege de jaren zestig van de vorige eeuw voltrokken en hebben minder invloed gehad op de ouderen die hun waardenpatroon al deels ontwikkeld hadden (ibid.).

Gezien deze theoretische overwegingen is het relevant om de generatie als controlevariabele te gebruiken. Deze wordt berekend door te vragen naar leeftijd. Dit getal wordt in SPSS ingevoerd en gehercodeerd naar generatie. Er wordt gecontroleerd of er een verband is tussen generatie en de onafhankelijke variabele en er wordt gecontroleerd of generatie invloed heeft op de verkozen woonvorm door deze variabele mee te nemen in de logistische regressie.

4.4.3 Etniciteit

De Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid [WRR] (2001) constateert dat er in Nederland een diverse groep niet-westerse migranten leeft die een overwegend traditionelere waardeoriëntatie heeft dan de gemiddelde Nederlander. Dit betreft vooral migranten met een islamitische achtergrond (p. 164). Leden uit deze groep streven vaker de waarden van hun groep na in plaats van hun eigen normen en waarden. Ook migranten met een confucianistische achtergrond hechten veel waard aan tradities en familie (ibid.). De migranten met een islamitische of confucianistische achtergrond baseren hun waarden sterk op wat gangbaar is in het land van herkomst. Hiermee lijken deze groepen op zijn minst op een andere trede in het individualiseringsproces te staan dan autochtonen. Vooral oudere migranten uit de eerste en tweede generatie zijn nog zeer traditioneel en oriënteren zich zeer sterk op de familie (WRR, 2001, p. 165). Etniciteit – het behoren tot een bepaalde sociaal-culturele groep- lijkt dus van belang voor de mate waarin individualisering en het verwelijken van identiteit zich hebben voltrokken onder deze groepen. Etniciteit wordt vaak gemeten aan de hand van gegevens over allochtonen waar de overheid over beschikt (Nationaal Kompas Volksgezondheid, n.d.).

Op basis van de gegevens van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid [WRR] (2001) kan er onderscheid gemaakt worden tussen westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen. Zoals hierboven beschreven is de etniciteit van deze groepen sterk verschillend. In het survey wordt bij persoonsgegevens dan ook gevraagd naar het land van geboorte.

Bij de verwerking van deze gegevens wordt door middel van hercodering onderscheidt gemaakt tussen allochtoon/ autochtoon en in het geval van autochtoon, westers en niet-westers. Het Nationaal Kompas Volksgezondheid (n.d.) hanteert het volgende onderscheid:

Tot de categorie niet-westers behoren allochtonen uit:

- Turkije
- Marokko
- Suriname
- Nederlandse Antillen en Aruba
- Afrika
- Azië (exclusief Indonesië en Japan)
- Latijns-Amerika

Tot de categorie westers behoren allochtonen uit:

- Indonesië (inclusief personen uit voormalig Nederlands-Indië)
  - Europese Unie (26 landen; exclusief Nederland)
  - overige Europese landen (exclusief Turkije)
  - overige (niet-Europese) landen (Japan, Noord-Amerika en Oceanië)
- (Nationaal Kompas Volksgezondheid, n.d.).

4.5 Populatie en selectiemethode

De populatie bestaat uit Utrechtse ouderen wonend in woongroepen en zelfstandige seniorenwoningen. Deze twee groepen ouderen zijn goed vergelijkbaar. Beiden zijn zelfstandig en nog relatief gezond en beide groepen ouderen hebben op latere leeftijd bewust de keuze gemaakt om voor een andere woonvorm te kiezen. Er wordt gestreefd naar een groep respondenten die op een aantal punten homogeen is, om outliers te beperken. Gezien de beperkte tijd zal de groep respondenten niet heel groot worden. In een relatief kleine groep vertekenen outliers het beeld zodanig dat het een mogelijk verband verstoort (Carlson & Hyde, 2003, p. 351). Daarom worden alleen respondenten gekozen die een huurwoning hebben. Daarnaast wordt er naar gestreefd om zoveel mogelijk ouderen te selecteren die in Nederland geboren zijn. Ook worden woongroepen met een specifiek thema, zoals roze ouderen of allochtone ouderen buiten beschouwing gelaten. Op basis van deze selectie zijn er negen Utrechtse woongroepen die in aanmerking komen voor deelname, er wonen in totaal ongeveer 217 ouderen in deze Utrechtse woongroepen. Op basis van een error van 5% wordt er gestreefd naar een steekproefgrootte van 141 ouderen (Checkmarket, n.d.).

Daarnaast zijn er een aantal complexen met seniorenwoningen die in aanmerking komen. Aangezien het aantal ouderen in seniorenwoningen onbekend is, kan er niet vastgesteld worden wat de steekproefgrootte moet zijn. Wel wonen er meer ouderen in seniorenwoningen dan in woongroepen. Er wordt geprobeerd een zo groot mogelijk aantal ouderen in zelfstandige seniorenwoningen op te nemen in de steekproef. Er wordt naar gestreefd deze groep minstens zo groot te laten zijn als het aantal ouderen in een woongroep dat deelneemt aan het survey. Nadat

bekend is hoeveel ouderen in zelfstandige woningen hebben deelgenomen kan wel berekend worden wat de foutmarge is. Dit wordt in het volgende hoofdstuk berekend.

De contactpersonen van de woongroepen worden eerst telefonisch benaderd met de vraag of ze interesse hebben in deelname aan het onderzoek. Vervolgens wordt een afspraak gemaakt om langs te komen. Tijdens het bezoek wordt het onderzoek aan de contactpersoon of aan alle woongroepbewoners gepresenteerd. Er wordt een datum afgesproken waarop de surveys weer worden opgehaald.

Bij de zelfstandige seniorenwoningen wordt bij elke woning aangebeld. Vervolgens wordt het onderzoek uitgelegd en gevraagd of er interesse is om deel te nemen. Bij afwezigheid wordt op een later tijdstip nogmaals geprobeerd de bewoner te spreken. Bij interesse wordt het survey achter gelaten en met de bewoner afspraken gemaakt over het ophalen van het survey. De verwachting is dat het moeilijk zal zijn om deze groep te enthousiasmeren voor deelname aan het onderzoek, omdat er onverwacht een vreemde voor de deur staat. Argwaan zal dan een rol kunnen spelen.

Het survey zal eerst in één woongroep uitgezet worden. Er wordt expliciet gevraagd om feedback op het survey te geven. Zo kunnen eventuele onduidelijkheden of problemen nog opgelost worden, voordat het survey onder grote groepen wordt afgenomen.

4.6 Analytische strategie

Alle ingevulde surveys worden verwerkt in een dataset. Aan de hand van dit dataset kan in SPSS een statistische analyse uitgevoerd worden. Er zal een Point Biserial Correlationtest uitgevoerd worden om te onderzoeken of er een significant verband bestaat tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabele. Deze correlatietest kan gebruikt worden als de variabelen op interval niveau zijn en de afhankelijke variabele dichotoom is. De Point Biserial Correlationtest wordt uitgevoerd door SPSS de Pearsoncorrelatietest te laten uitvoeren. SPSS herkent de dichotome afhankelijke variabele vanzelf en berekent de Point Biserial Correlationtest.

De afhankelijke variabele is een dichotome variabele en de onafhankelijke variabelen zijn categorische (leeftijd, geslacht) of continue variabelen (identiteit, autonomie, reflexiviteit). Dat betekent dat er geen lineaire regressie-analyse toegepast kan worden, want er is een continue variabele nodig om aan de belangrijkste assumptie van regressie-analyse te voldoen: lineairiteit (Allison, 1999, p. 122). Een lineair verband kan alleen voorkomen als de afhankelijke variabele een continue variabele is. De hypotheses in dit onderzoek kunnen alleen correct getest worden als de invloed van de onafhankelijke variabelen op de afhankelijke variabelen gemeten wordt. Daarom wordt gebruik gemaakt van logistische regressie. Logistische regressie berekent aan de hand van de onafhankelijke variabele de kans dat de afhankelijke, dichotome variabele (wonen in een woongroep of het wonen in een seniorenwoning) voorkomt (Allison, 1999, p. 184).

4.7 ASW-verantwoording

Door interdisciplinair onderzoek te doen naar dit onderwerp kunnen sociologische theorieën door middel van psychologische vragenlijsten getoetst worden. Daarnaast wordt de opkomst van ouderenwoongroepen in historisch perspectief geplaatst waarbij ook wordt ingegaan op de rol die het feminisme heeft gespeeld. Door het gebruik van deze verschillende invalshoeken worden verschillende wetenschapsgebieden in deze thesis met elkaar gecombineerd.

4.8 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie

In de wetenschappelijke literatuur is al wel geschreven over ouderenwoongroepen. De focus ligt echter meer op beschrijvende studies of het in kaart brengen van de ontwikkelingen van ouderenwoongroepen. Er is echter geen wetenschappelijk onderzoek gedaan naar factoren die een rol spelen als een oudere kiest voor een woongroep. Dit toont een lacune in de wetenschappelijke literatuur aan. Daarom is het relevant om wetenschappelijk onderzoek te doen naar in welke mate de factoren autonomie, identiteit en reflexiviteit een rol spelen bij het kiezen voor een woonvorm. Als deze factoren inderdaad van belang zijn, dan kan aan de hand daarvan beter begrepen worden wanneer ouderen voor een woongroep kiezen en wanneer niet. Zo kan beter worden ingeschat welke woonvorm bij ouderen met bepaalde kenmerken past. Aan de hand daarvan kunnen bijvoorbeeld betere schattingen gemaakt worden hoeveel locaties er nodig zijn om ouderenwoongroepen te realiseren. Zo hoeft een opgerichte woongroep niet meer jaren te wachten tot ze een ruimte krijgen toegewezen om hun woongroep te realiseren, zoals nu nog het geval is. De maatschappelijke relevantie van deze thesis is dan ook van praktische aard.

Hoofdstuk 5 Uitkomsten

5.1 Beschrijvende statistiek

5.1.1 Steekproefgrootte

De totale steekproef bestaat uit 135 respondenten. Er zijn in zes Utrechtse ouderenwoongroepen in totaal 157 surveys uitgezet, 91 zijn ingevuld. De response rate is binnen deze groep is met 58% redelijk hoog. Helaas is het streefgetal van 141 ingevulde surveys niet gehaald. Dit kwam doordat drie woongroepen die wel in aanmerking kwamen niet te bereiken waren.

44 ingevulde surveys zijn afkomstig van ouderen in zelfstandige seniorenwoningen. Het was erg lastig en zeer tijdrovend deze ouderen te laten mee werken aan de enquête. De ouderen waren erg argwanend en veel zagen het belang niet in van deelnemen aan het onderzoek. In twee grote seniorencomplexen in Utrecht zijn in totaal 183 woningen bezocht. Bij 81 ouderen is een survey achtergelaten. Hiervan zijn er 44 geretourneerd. De response rate is ook hier redelijk hoog, en bedraagt 55%.

Voor beide groepen wordt een betrouwbaarheidsniveau van 95% gehanteerd, dit is de standaardmaat die in de wetenschap aangehouden wordt bij surveys (Checkmarket, n.d.). Deze maat geeft aan in hoeverre er op vertrouwd wordt dat de antwoorden die respondenten geven niet op toeval berusten.

Bij ouderenwoongroepen is de steekproef redelijk representatief voor de gehele populatie. De error bedraagt ongeveer 7,8% (Checkmarket, n.d.). Deze foutenmarge laat zien in welke mate de gehele populatie hetzelfde antwoord had gegeven als de respondenten in de steekproef. Stel dat 40% van de onderzochte respondenten een bepaald antwoord geeft, dan zal van de 32,2 % tot 47.8% van de totale populatie ook datzelfde antwoord geven. De foutenmarge ligt weliswaar iets hoger dan de gewenste error van 5% of lager, maar is acceptabel. Voor de steekproef onder ouderen in zelfstandige servicewoningen zal de mate van representativiteit laag zijn, aangezien er in Utrecht meer ouderen in zelfstandige seniorenwoning wonen dan in woongroepen. De foutenmarge kan wel berekend worden, aangezien er bij een onbekende populatie gerekend kan worden met een populatie van 20 000 (Checkmarket, n.d.). Op basis hiervan is de error 14, 7%. Dit geeft een hoge foutenmarge en daarom neemt de representativiteit van de onderzoeksresultaten voor de gehele populatie af.

5.1.2 Generatie

De gemiddelde leeftijd ligt op 74 jaar, tevens heeft de leeftijd een normale verdeling. Op de volgende pagina is de verdeling naar generatie weergegeven.

Generatie	Frequentie	Percentage
1. Vooroorlogse generatie 1910 t/m 1929	18	13,3
2. Stille generatie 1930 t/m 1939	54	40,0
3. Protestgeneratie 1940 t/m 1945	58	43,0
4. Verloren generatie 1955 t/m 1969	3	2,2

Tabel 1 Verdeling naar generaties

Daarnaast heeft generatie nauwelijks invloed op de onafhankelijke variabelen in dit onderzoek. Alleen de jongste generatie scoort aanzienlijk hoger op de mate van reflexiviteit, autonomie en bevestiging van identiteit. Echter, er waren maar drie respondenten die onder de jongste generatie vielen, dus is dit resultaat niet erg betrouwbaar. In de tabel hieronder zijn de gemiddelde scores per generatie weergegeven per onafhankelijke variabele. Ook staan de minimale en maximale waarden die de data hebben, dik gedrukt in de tabel.

Generatie	Reflexiviteit 2-5	Autonomie 5-9	Bevestiging identiteit 3-9
1. Vooroorlogse generatie 1910 t/m 1929	3.45	7.05	6.67
2. Stille generatie 1930 t/m 1939	3.42	6.95	6.41
3. Protestgeneratie 1940 t/m 1945	3.61	6.80	6.07
4. Verloren generatie 1955 t/m 1969	4.22	7.75	6.78

Tabel 2 Gemiddelde score op afhankelijke variabelen naar generatie

5.1.3 Geslacht

Van de respondenten zijn er 88 vrouw, van hen wonen er 62 in een woongroep en 26 in een zelfstandige seniorenwoning. 47 respondenten zijn man, van hen wonen er 29 in een woongroep en 18 zelfstandig. Gemiddeld genomen hebben vrouwen een iets hogere score op de onafhankelijke variabelen dan mannen. Ze zijn gemiddeld genomen iets reflexiever, autonomer en zoeken iets meer bevestiging van identiteit. Het grootste verschil is zichtbaar bij de mate van autonomie. Vrouwen zijn autonomer dan mannen. Het verschil tussen mannen en vrouwen is echter zeer klein. Hieronder de tabel met de gemiddelde scores per geslacht op de onafhankelijke variabelen.

Geslacht	Reflexiviteit 2 - 5	Autonomie 5 – 9	Bevestiging identiteit 3 – 9
Man	3.51	6.83	6.29
Vrouw	3.53	6.98	6.30

Tabel 3 Gemiddelde score op afhankelijke variabelen naar geslacht

5.1.4 Etniciteit

Om te controleren of de meeste ouderen een Nederlandse nationaliteit hadden is in het survey een gevraagd naar geboorteland. Dit is gevraagd omdat met name mensen met een confucianistische of islamitische achtergrond een overwegend traditionelere waardeoriëntatie hebben (WRR, 2001). Zoals in de methodeparagraaf betoogd is het hebben van een traditionele waardeoriëntatie mogelijk van invloed op de onafhankelijke variabelen van deze thesis. Aangezien het aantal respondenten klein is, was het de bedoeling de groep zo homogeen mogelijk te houden om outliers te voorkomen. Van de 135 respondenten hadden er vijf een niet-Nederlandse nationaliteit. Van deze vijf waren twee afkomstig uit Indonesië (beiden met Nederlandse ouders), een uit Chili, een uit Duitsland en een uit Groot-Brittannië. Op basis van het onderscheid van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (2001) en Nationaal Kompas Volksgezondheid (n.d.) kan geconcludeerd worden dat drie respondenten niet-westerse allochtonen zijn en twee in de categorie westerse allochtonen vallen. De doelstelling om de totale groep respondenten zo homogeen mogelijk te houden en outliers door andere nationaliteiten te voorkomen is gehaald. Op basis van het geboorteland zijn er geen aanwijzingen voor een confucianistische of islamitische achtergrond, daarom zijn deze respondenten wel opgenomen in het dataset (WRR, 2001).

5.1.5 Leefvorm

Tot slot zijn hieronder de gemiddelde scores op de onafhankelijke variabelen voor woongroepbewoners en ouderen in zelfstandige seniorenwoningen weergegeven. Woongroepbewoners hebben een hogere mate van autonomie en bevestiging van identiteit en reflexiviteit dan ouderen in zelfstandige seniorenwoningen. Op de variabele bevestiging van identiteit is het verschil tussen beide groepen het sterkst, op de variabele reflexiviteit is het verschil het minst sterk.

Woonvorm	Reflexiviteit 2-5	Autonomie 5-9	Bevestiging identiteit 3-9
Woongroep	3.53	6.96	6.40
Seniorenwoning	3.51	5.85	6.06

Tabel 4 Gemiddelde score op afhankelijke variabelen naar woonvorm

5.2 Betrouwbaarheid variabelen

De antwoorden op de vragen die de onafhankelijke variabelen meten zijn allen normaal verdeeld. De score voor de Cronbach's alpha is voor vier subcategorieën van het concept autonomie onder het minimum niveau van 0,6. De vragen die de problemen opleverden zijn verwijderd om de Cronbach's Alpha te verhogen. Helaas is de Cronbach's Alpha voor de autonomie van waarden en emotionele

autonomie nog steeds niet hoog genoeg. Van de variabelen reflexiviteit en bevestiging identiteit zijn nog enkele vragen verwijderd om de Cronbach's Alpha nog wat te verhogen. Opvallend is dat bijna alle verwijderde vragen negatief geformuleerde stellingen waren. Dit is een indicatie dat deze stellingen niet goed begrepen zijn. Er kwamen vooral veel klachten binnen van respondenten over de stellingen in het survey met betrekking tot autonomie.

In de tabel hieronder is een overzicht van de waarden voor de Cronbach's Alpha opgenomen nadat de problematische vragen verwijderd zijn.

Onafhankelijke Variabele	Score Cronbach's Alfa	Opgenomen vragen	Verwijderde vragen
Autonomie van de familie	.602	1, 17, 21, 25, 37	5, 9, 13, 29, 9
Autonomie van waarden	.368	6, 26, 30, 38	2, 10, 14, 18, 22, 34
Emotionele autonomie	-.845	7, 15, 23, 31, 39	3, 11, 19, 27, 35
Autonomie in gedrag	.637	12, 20, 24, 28, 32, 40	4, 8, 16, 36
Autonomie totaal	.710	Bovenstaande vragen	Bovenstaande vragen
Bevestiging van identiteit	.760	1, 2, 3, 5, 6, 7	4, 8
Reflexiviteit	.743	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13	2

Tabel 5 Overzicht waarden Cronbach's Alpha en verwijderde vragen

5.3 Correlatie

Voorafgaand aan regressie-analyse is het noodzakelijk om vast te stellen of er een correlatie bestaat tussen de afhankelijke en onafhankelijke variabelen. Een correlatietest meet of er sprake is van een verband. Als het verband tussen deze twee afwezig is kan de logistische regressie niet de kracht van het verband meten. Daarom is een correlatie tussen de afhankelijke en onafhankelijke variabelen een voorwaarde om een logistische regressie te kunnen uitvoeren. Tevens worden de controlevariabelen aan deze test toegevoegd om te onderzoeken of er een verband is tussen met de onafhankelijke variabelen en de afhankelijke variabelen.

De correlatietest is ook van belang om multicollineariteit uit te sluiten, dat is een van de belangrijkste voorwaarden om een logistische regressie te kunnen uitvoeren. Wanneer de onafhankelijke variabelen te sterk met elkaar correleren, verklaren de onafhankelijke variabelen dezelfde variantie van de afhankelijke variabelen (Allison, 1999, p. 63). Als er tussen de onafhankelijke variabelen een verband is hoger dan 0,8 of lager dan -0,8 ontstaat er een probleem (ibid. p. 64). De regressie-analyse kan niet meer precies berekenen welk effect welke variabele

veroorzaakt, de standaardafwijkingen zijn dan zeer hoog. Het gevolg daarvan is dat er niet-significante resultaten ontstaan (ibid.).

Om de Point Biserial Correlationtest correct te interpreteren is het van belang te weten hoe de variabele leefvorm gecodeerd is. Bij deze variabele hebben mensen in woongroepen de code 1 gekregen, en ouderen in zelfstandige seniorenwoningen code 2. De afhankelijke variabele moet worden gezien als een hoeveelheid die kan toenemen of afnemen. 2 is een grotere hoeveelheid dan 1, dus als de verklarende variabele positief correleert met de variabele leefvorm, dan neemt deze toe. Dat wil zeggen dat deze vaker de waarde 2 aanneemt en dat er een verband is met het wonen in zelfstandige seniorenwoningen.

De correlatietest laat geen enkele significante correlatie ($p=0,05$) zien tussen de afhankelijke en onafhankelijke variabelen. Bovendien hebben de getoonde verbanden allemaal een waarde tussen de $-0,13$ en $0,12$. Dat betekent dat er sprake is van een zeer zwak verband, aangezien een verband pas als sterk geclassificeerd wordt als dit groter is dan $-0,5$ of $0,5$.

		Leefvorm	Reflexiviteit	Autonomie-gedrag	Autonomie-waarden	Bevestiging Identiteit	Emotionele-Autonomie	Autonomie-familie	Generaties	Geslacht
Leefvorm	Pearson Correlation Sig. (1-tailed) N	1 135	-,020 ,413 119	,119 ,096 122	-,047 ,298 127	-,123 ,085 126	-,096 ,145 124	-,136 ,069 120	-,092 ,147 133	-,089 ,152 135
Reflexiviteit	Pearson Correlation Sig. (1-tailed) N	-,020 ,413 119	1 119	,150 ,059 110	,211 ,011 116	,234 ,006 114	,192 ,021 113	,247 ,005 109	,243 ,004 118	,018 ,423 119
Autonomie-gedrag	Pearson Correlation Sig. (1-tailed) N	,119 ,096 122	,150 ,059 110	1 122	,431 ,000 119	,204 ,014 117	,031 ,370 118	,431 ,000 112	-,075 ,209 120	-,115 ,103 122
Autonomie-waarden	Pearson Correlation Sig. (1-tailed) N	-,047 ,298 127	,211 ,011 116	,431 ,000 119	1 127	,085 ,177 121	,021 ,408 121	,666 ,000 116	-,025 ,392 125	,066 ,230 127
Bevestiging Identiteit	Pearson Correlation Sig. (1-tailed) N	-,123 ,085 126	,234 ,006 114	,204 ,014 117	,085 ,177 121	1 126	,144 ,059 119	,078 ,204 115	-,129 ,077 124	,003 ,486 126
Emotionele-autonomie	Pearson Correlation Sig. (1-tailed) N	-,096 ,145 124	,192 ,021 113	,031 ,370 118	,021 ,408 121	,144 ,059 119	1 124	,203 ,015 114	,070 ,223 122	,145 ,054 124
Autonomie-familie	Pearson Correlation Sig. (1-tailed) N	-,136 ,069 120	,247 ,005 109	,431 ,000 112	,666 ,000 116	,078 ,204 115	,203 ,015 114	1 120	-,069 ,229 118	,021 ,409 120
Generaties	Pearson Correlation Sig. (1-tailed) N	-,092 ,147 133	,243 ,004 118	-,075 ,209 120	-,025 ,392 125	-,129 ,077 124	,070 ,223 122	-,069 ,229 118	1 133	,041 ,320 133
Geslacht	Pearson Correlation Sig. (1-tailed) N	-,089 ,152 135	,018 ,423 119	-,115 ,103 122	,066 ,230 127	,003 ,486 126	,145 ,054 124	,021 ,409 120	,041 ,320 133	1 135

*. Correlation is significant at the 0.05 level (1-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (1-tailed).

Tabel 6 Correlatiematrix voor alle variabelen

De significantie in bovenstaand model is berekend op basis van de one-tailed significantie, aangezien de hypothesen een verband in een bepaalde richting veronderstellen. Echter, zelfs bij deze mildere vorm van significantie zijn er geen significante verbanden tussen de afhankelijke en onafhankelijke variabelen (Allison, 1999, p. 41). Wel is er een positief significant verband ($p=0,05$) tussen de controlevariabele generatie en reflexiviteit. Hoe jonger de generatie, hoe reflexiever zij is. Het gevonden verband (0,243) is echter niet erg sterk. Ook moet hierbij opgemerkt worden dat er maar drie respondenten zijn die tot de jongste generatie behoren, het blijft dus twijfelachtig hoe representatief het getoonde verband is voor de populatie.

Er is wel een hoge en significante correlatie ($p= 0,01$) van 0,666 te zien tussen de variabelen autonomie van de waarden en autonomie van de familie. Deze komt echter nog niet in de buurt van de probleemgrens 0,8. Daarnaast is er een significante correlatie ($p = 0, 01$) van 0.234 te zien tussen reflexiviteit en bevestiging van identiteit. Het verband is weliswaar niet zo sterk, maar ondersteunt Gidden's theorie, die stelt dat er bij reflexiviteit behoefte aan de bevestiging van identiteit is. Ook in dit geval is geen sprake van het risico op multicollineariteit.

Op basis van deze gegevens lijkt het niet aannemelijk dat er een significant model zal zijn bij het toetsen van de hypothesen middels de logistische regressie-analyse. Vooral omdat er bij de correlatietest nergens sprake is van een significant verband tussen de afhankelijke en onafhankelijke variabele. Daarnaast is er nauwelijks sprake van een verband tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabele, omdat de gevonden waarden zeer klein zijn. Om dit te bevestigen worden de hypothesen getoetst.

5.4 Hypothese toetsen

5.4.1 Hoofdhypothese I

Ouderen met een hoge mate van autonomie kiezen voor het wonen in een zelfstandige seniorenwoning in plaats van een woongroep.

Hoofdhypothese I wordt getoetst door middel van een logistische regressie. Hiervoor wordt de variabele autonomie gebruikt, die is samengesteld uit de vier subcategorieën van autonomie die in het survey gemeten zijn. Er wordt getest of autonomie een causale relatie heeft met het wonen in een zelfstandige seniorenwoning. De afhankelijke variabele leefvorm is gehercodeerd naar een dummyvariabele zelfstandige seniorenwoning. Daarnaast wordt onderzocht of generaties en geslacht ook van invloed zijn op de keuze voor een seniorenwoning, daarom worden deze controlevariabelen ook opgenomen in het model. Het wiskundig model ziet er als volgt uit:

Logged Odds (zelfstandige seniorenwoning) = $\beta_0 + \beta_1 * \text{Autonomie} + \beta_2 * \text{generatie} + \beta_3 * \text{geslacht} + \epsilon$

Allereerst valt op dat het model niet krachtig is. De kracht van het verband is vooral belangrijk om modellen onderling te kunnen vergelijken. Het model laat zien voor hoeveel procent

van de respondenten een goede voorspelling wordt gedaan als de voorspellingen alleen gebaseerd zijn op de informatie over de verdeling op de afhankelijke variabele. In dit geval is dat 68.9%. Daarnaast toont het model aan voor hoeveel procent van de respondenten er een goede voorspelling was gedaan als bij de voorspelling gebruik was gemaakt van de gevonden regressievergelijking. In dit geval leidde de regressievergelijking tot een slechtere voorspelling, namelijk maar 66% correct.

Bij het gebruik van de gevonden regressievergelijking is het model slechter in het voorspellen van de waardes die de afhankelijke variabele aanneemt, dan wanneer de voorspellingen gebaseerd zouden zijn op op de afhankelijke variabele. Het model voorspelt 66%, zonder model is het 68,9%. Daarnaast laat de Omnibus-test zien dat het model niet significant is (0,323, $p = 0,05$). Maar bij logistische regressie is het nog belangrijker om naar de significanties van de afzonderlijke variabelen te bekijken. Voor geen van de drie geteste variabelen is het gevonden verband significant ($p=0,05$), zoals in de tabel hieronder te zien is. Dit betekent dat de hoofdhypothese I verworpen moet worden.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a						
GeboortejaarCath	-,392	,283	1,915	1	,166	,676
Geslacht	-,405	,435	,864	1	,353	,667
AutoTotaal10	-,203	,299	,459	1	,498	,817
Constant	2,163	2,270	,908	1	,341	8,698

Tabel 7 Significantiewaarden en exponenten

Stel dat het verband wel significant was geweest, dan waren de Logged Odds (de kans op zelfstandige seniorenwoning) berekend aan de hand van de vergelijking die van te voren is opgesteld en door exponenten die SPSS berekend heeft (zie de tabel hierboven). Eenmalig wordt bij een niet-significant toch de Logged Odds berekend. Dit is niet gebruikelijk, maar wordt gedaan om de werkwijze en interpretatie van logistische regressie uit een te zetten. Logged Odds (kans zelfstandige seniorenwoning) = $2,163 - 0,203 \cdot \text{Autonomie} - 0,392 \cdot \text{generatie} - 0,405 \cdot \text{geslacht} + \epsilon$

Dit voorbeeld laat zien dat bij iemand met 1 punt meer autonomie de Logged Odds om in een zelfstandige woning te gaan wonen met 0.203 afnemen. Het verband is dus negatief. Dit geldt ook voor de generatie, hoe jonger de generatie (oudste generatie is gehercodeerd als 1, jongste al 4) hoe meer de kans op een zelfstandige seniorenwoning daalt. Tot slot hebben mannen een grotere kans op een seniorenwoning dan vrouwen, aangezien vrouwen in de variabele geslacht met het cijfer 2 zijn gehercodeerd en mannen met 1. In dit geval is er sprake van een negatief verband tussen vrouw zijn en de kans op een zelfstandige seniorenwoning.

Voor de volledigheid wordt aan de hand van een rekenvoorbeeld getoond hoe bovenstaande regressievergelijking de kans kan berekenen om te kiezen voor een seniorenwoning. De persoon in het voorbeeld is vrouw, scoort 4 punten op autonomie en is 65 jaar en valt dus in generatiecategorie 3. De gegevens van deze vrouw worden ingevuld. Dat leidt tot onderstaande vergelijking.

Logged Odds (kans zelfstandige seniorenwoning) = $2,163 + 0,203*4 - 0,392*3 - 0,405*2 = 0,53$

De Logged Odds kunnen omgezet worden in de Odds. De Odds geven de procentuele kans weer op het wonen in een zelfstandige woning. Het omzetten naar Odds gebeurt met de volgende berekening: $0,53/(1+0,53) = 0,346 = 34,6\%$. De kans voor deze persoon met deze specifieke kenmerken om in een seniorenwoning terecht te komen is dus 34,6%.

Los van het bovenstaande rekenvoorbeeld moet hoofdhypothese I worden verworpen omdat de variabele autonomie een niet-significant verband vertoont. Met niet-significante variabelen mag niet gewerkt worden. De kans is te groot dat het gevonden verband op toeval berust.

5.4.2 Subhypothesen

Subhypothese I: Ouderen met een hoge mate van emotionele autonomie kiezen voor een zelfstandige seniorenwoning in plaats van een woongroep.

Subhypothese II: Ouderen met een hoge mate van gedragsautonomie kiezen voor een zelfstandige seniorenwoning in plaats van een woongroep.

Subhypothese III: Ouderen met een hoge mate van waardenautonomie kiezen voor een zelfstandige seniorenwoning in plaats van een woongroep.

Subhypothese IV: Ouderen met een hoge mate van autonomie van de familie kiezen voor een zelfstandige seniorenwoning in plaats van een woongroep.

De subhypothesen I tot en met IV worden tegelijkertijd in een logistisch regressiemodel getest. Dit gebeurt door de vier variabelen die elk corresponderen met een vorm van autonomie en de dummyvariabele zelfstandige seniorenwoning in een regressiemodel te zetten. Ook worden de controlevariabelen leeftijd en geslacht toegevoegd. Het model ziet er als volgt uit:

Logged Odds (zelfstandige seniorenwoning) = $\beta_0 + \beta_1*Autonomie-emo + \beta_2*autonomiegedrag + \beta_3*autonomiewaarden + \beta_4*autonomiefamilie + \beta_5*geslacht + \beta_6*generatie + \epsilon$

Het geteste model blijkt niet krachtig en is niet goed in staat correcte voorspellingen te doen, slechts 65,1 % van de respondenten kan het model correct voorspellen, in tegenstelling tot 68.9% zonder regressievergelijking. Daarnaast is het gehele model niet significant ($p=0,149$). Ook in dit geval hebben de onafhankelijke variabelen en de controlevariabelen geen significant verband, zoals in de onderstaande tabel te zien is. Gezien de lage Cronbach's Alpha voor de variabelen emotionele autonomie en autonomie van de waarden is nog getest of een model zonder deze variabelen meer verklaringkracht zou hebben of zou leiden tot verbetering van de significantie. Dit was echter niet het geval, de significantie daalde nog verder. Hieronder het model met de vier vormen van autonomie.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Autonomiefamilie	-,800	,609	1,729	1	,188	,449
Autonomiewaarden	-,245	,731	,112	1	,737	,783
EmotioneleAutonomie	-,999	,887	1,269	1	,260	,368
Step 1 ^a Autonomiegedrag	1,089	,577	3,559	1	,059	2,971
Geslacht	-,240	,460	,271	1	,603	,787
GeboortejaarCath	-,395	,299	1,747	1	,186	,674
Constant	2,621	2,998	,764	1	,382	13,750

Tabel 8 Significantiewaarden en exponenten

De variabele autonomie van gedrag komt wel in de buurt van de significantiegrens, maar met een waarde van 0,059 ($p=0,05$) is de significantie net te laag. De kans blijft groter dan het aanvaardbare significantieniveau van 0.05 dat het getoonde positieve causale verband op toeval berust. Op basis van alle informatie moeten de vier subhypothesen verworpen worden, de kans is te groot dat het getoonde verband op toeval berust.

5.4.3 Hoofdhypothese II

Ouderen met een hoge mate van reflexiviteit kiezen voor een ouderenwoongroep in plaats van een zelfstandige seniorenwoning.

Deze hoofdhypothese wordt getoetst door een logistische regressie. De variabele 'leefvorm' is nu gehercodeerd naar de dummyvariabele 'woongroepen'. Eveneens worden de controlevariabelen generatie en geslacht weer toegevoegd aan het model. De onderstaande vergelijking wordt getest:

$$\text{Logged Odds (woongroep)} = \beta_0 + \beta_1 * \text{Reflexiviteit} + \beta_2 * \text{generatie} + \beta_3 * \text{geslacht} + \epsilon$$

Eerst wordt het gehele model beoordeeld. Wederom is de verklaringkracht van dit model laag. Op basis van de regressievergelijking voorspelt het maar 66% van de respondenten goed, tegenover 67.8% op basis van de informatie over de afhankelijke variabele. Daarnaast is het model

als geheel niet significant ($p=0,495$). Wederom zijn de afzonderlijke variabelen niet-significant, zoals in de onderstaande tabel te zien is. Op basis daarvan moet hoofdhypothese II verworpen worden, de kans dat het gevonden verband op toeval berust is veel te groot.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a						
Geslacht	,391	,409	,911	1	,340	1,478
GeboortejaarCath	,318	,280	1,287	1	,257	1,374
Reflexiviteit	,003	,450	,000	1	,994	1,003
Constant	-,650	1,709	,144	1	,704	,522

Tabel 9 Significantiewaarden en exponenten

5.4.4 Hoofdhypothese III

Ouderen die in hogere mate op zoek naar bevestiging van identiteit kiezen voor een ouderenwoongroep in plaats van een zelfstandige seniorenwoning.

Hoofdhypothese III wordt door middel van logistische regressie getest. De dummyvariabele woongroep en de onafhankelijke variabele bevestiging identiteit worden toegevoegd aan het model. Daarnaast worden ook de controlevariabelen generatie en geslacht meegenomen. Het model ziet er als volgt uit: $\text{Logged Odds (kans op woongroep)} = \beta_0 + \beta_1 * \text{Bevestigingidentiteit} + \beta_2 * \text{generatie} + \beta_3 * \text{geslacht} + \epsilon$

Wederom is het model niet sterk, aan de hand van de regressieanalyse kan het model 67.7% van de uitkomsten goed voorspellen. Dat is net zo veel als mogelijk is op basis van gegeven informatie over de afhankelijke variabele. Het model is heeft dus geen sterke verklarende kracht. De Omnibustest laat zien dat de het model als geheel niet significant is ($p= 0,179$). Daarnaast laten de onafhankelijke variabelen en controlevariabelen ook een niet-significant verband zien, zoals in de onderstaande tabel duidelijk wordt. Op basis hiervan moet ook hoofdhypothese III verworpen worden.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a						
Geslacht	,504	,403	1,562	1	,211	1,655
GeboortejaarCath	,327	,275	1,415	1	,234	1,387
BevestigingIdentiteit	,456	,299	2,323	1	,128	1,578
Constant	-2,280	1,403	2,642	1	,104	,102

Tabel 10 Significantiewaarden en exponenten

Op basis van de theorie van Giddens (1991) komen de variabelen reflexiviteit en bevestigen van identiteit tegelijk voor. Immers, reflexiviteit gaat hand in hand met het zoeken van bevestiging voor

de eigen identiteit. Daarom wordt via logistische regressie analyse nog getoetst of beide variabelen samen de kans verhogen op het wonen in een woongroep. Helaas is ook dit model niet significant (0,261) en zijn ook de afzonderlijke variabelen niet significant. Bovendien is het model niet sterk, het voorspelt net zo veel van de waarden op de afhankelijke variabelen als zonder het model (67,3%).

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
BevestigingIdentiteit	,428	,332	1,656	1	,198	1,534
Reflexiviteit	-,177	,474	,140	1	,709	,838
Step 1 ^a GeboortejaarCath	,490	,300	2,669	1	,102	1,633
Geslacht	,483	,421	1,316	1	,251	1,622
Constant	-1,966	1,918	1,050	1	,305	,140

a. Variable(s) entered on step 1: BevestigingIdentiteit, Reflexiviteit, GeboortejaarCath, Geslacht.

Tabel 11 Significantiewaarden en exponenten

5.5 Extra test

Aangezien de opgestelde hypothesen allemaal verworpen zijn kunnen er op basis van de beschikbare data middels logistische regressie nog drie andere verbanden onderzocht worden. Allereerst wordt getest of autonomie en woongroepen een verband hebben. Daarnaast wordt het verband tussen zelfstandige woning en reflexiviteit getoetst en tot slot het verband tussen bevestiging identiteit en zelfstandige seniorenwoningen getoetst. Er wordt dus onderzocht of er wellicht een andere relatie is tussen de verklarende en afhankelijke variabelen dan eerst werd gedacht. Er wordt in deze paragraaf gefocust op de significantiewaarden voor de verschillende onafhankelijke variabelen. Pas als deze significant zijn wordt het verdere model geanalyseerd.

Allereerst wordt onderzocht of er een verband bestaat tussen de kans op wonen in een woongroep en de mate van autonomie. Uit onderstaande tabel blijkt echter dat geen van de controlevariabelen en onafhankelijke variabelen een significant verband toont.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Geslacht	,405	,435	,864	1	,353	1,499
Step 1 ^a GeboortejaarCath	,392	,283	1,915	1	,166	1,479
AutoTotaal10	,203	,299	,459	1	,498	1,225
Constant	-2,163	2,270	,908	1	,341	,115

Tabel 12 Significantiewaarden en exponenten

Daarna wordt getest of er een verband bestaat tussen de kans op het wonen in een woongroep en de vier categorieën van autonomie. In de onderstaande tabel is te zien dat er geen van de getoonde verbanden significant is. De variabele autonomie van gedrag komt met een significantiewaarde van

0.059 wel in de buurt van de significantiegrens van $p=0,05$. De kans dat het getoonde negatieve verband op toeval berust blijft te groot. Op basis van onderstaand schema kan er geen significant verband aangetoond worden tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Autonomiewaarden	,245	,731	,112	1	,737	1,278
EmotioneleAutonomie	,999	,887	1,269	1	,260	2,717
Autonomiegedrag	-1,089	,577	3,559	1	,059	,337
Step 1 ^a Geslacht	,240	,460	,271	1	,603	1,271
GeboortejaarCath	,395	,299	1,747	1	,186	1,484
Autonomiefamilie	,800	,609	1,729	1	,188	2,226
Constant	-2,621	2,998	,764	1	,382	,073

Tabel 13 Significantiewaarden en exponenten

Ten tweede wordt er onderzocht of er een verband bestaat tussen de kans op het wonen in een seniorenwoning en de mate van reflexiviteit. Het onderstaande schema laat zien dat er geen significante verbanden ($p=0,05$) zijn gevonden tussen de onafhankelijke variabele, controlevariabelen en de afhankelijke variabelen.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Geslacht	,391	,409	,911	1	,340	1,478
Step 1 ^a GeboortejaarCath	,318	,280	1,287	1	,257	1,374
Reflexiviteit	,003	,450	,000	1	,994	1,003
Constant	-,650	1,709	,144	1	,704	,522

Tabel 14 Significantiewaarden en exponenten

Tot slot wordt getest of er een verband is tussen het wonen in een zelfstandige seniorenwoning en het bevestigen van identiteit. Ook in dit geval zijn de getoonde verbanden tussen het wonen in een zelfstandige woning en de onafhankelijke variabele en controlevariabelen niet significant ($p = 0,05$).

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Geslacht	-,504	,403	1,562	1	,211	,604
Step 1 ^a GeboortejaarCath	-,327	,275	1,415	1	,234	,721
BevestigingIdentiteit	-,456	,299	2,323	1	,128	,634
Constant	2,280	1,403	2,642	1	,104	9,777

Tabel 15 Significantiewaarden en exponenten

5.6 Conclusie

De hypothesen kunnen niet bevestigd of weerlegd worden, omdat geen van de gevonden verbanden significant is. De correlatiematrix wees er al op, er bestonden geen significante verbanden tussen de variabele leefvorm en de variabelen autonomie, bevestiging identiteit en reflexiviteit. Bovendien waren de getoonde verbanden zeer zwak. De variabele 'autonomie van gedrag' heeft zich onderscheiden door in beide testen (voor ouderenwoongroepen en seniorenwoningen) in de buurt van de significantiegrens te komen. Op beide testen had de variabele een significantie van 0,059 ($p = 0,05$). In het geval van ouderenwoongroepen toonde dit een negatief verband, dus hoe autonomer van gedrag, hoe kleiner de kans op het wonen in een ouderenwoongroep. In het geval van een zelfstandige seniorenwoning toonde deze variabele een positief verband. Dus hoe autonomer van gedrag, hoe groter de kans op het wonen in een zelfstandige seniorenwoning. Vanwege het gebrek aan significantie kon de hypothese over autonomie van gedrag niet bevestigd worden, maar deze informatie geeft wel aanknopingspunten voor verder onderzoek naar autonomie van gedrag in relatie tot de leefvorm.

In het volgende hoofdstuk wordt verder gereflecteerd op het resultaat en de tekortkomingen van het onderzoek die mogelijk hebben bijgedragen aan het gegeven dat er geen significante verbanden zijn gevonden.

Hoofdstuk 6 Conclusie

6.1 Inleiding

Ouderenwoongroepen lijken de afgelopen jaren steeds populairder te worden. Er is onderzocht of de moderniseringsprocessen die zich in de vorige eeuw voltrokken hebben van invloed zijn op de keuze voor een bepaalde woonvorm, een ouderenwoongroep of een zelfstandige seniorenwoning. Om dit te onderzoeken is er een vergelijking gemaakt tussen ouderen in woongroepen en ouderen in een zelfstandige seniorenwoning. Aan de hand van een survey met stellingen over autonomie, reflexiviteit en het bevestigen van identiteit is onderzocht in welke mate deze factoren bijdragen aan de keuze voor een bepaalde woonvorm. In dit hoofdstuk wordt een terugkoppeling gemaakt naar de hoofd- en deelvragen en de theorie. Vervolgens wordt ingegaan op de beperkingen en aanbevelingen voor verder onderzoek gedaan.

6.2 Terugkoppeling deelvraag en hoofdvraag

Deelvraag 1: Is de mate van autonomie van invloed op de keuze voor een woonvorm?

De onderzoeksresultaten laten een niet-significant verband zien tussen autonomie en de keuze voor een woongroep of zelfstandige seniorenwoning. Dat betekent dat er aangetoond noch weerlegd kan worden dat autonomie van invloed is op de keuze voor een bepaalde woonvorm. Weliswaar zijn ouderen in woongroepen gemiddeld genomen autonomer dan ouderen in seniorenwoning, maar een gemiddelde toont geen causaal verband aan. Dat zegt dus niets over het bestaan van het causale verband tussen de mate van autonomie en een bepaalde woonvorm. Wel lijkt er een aanwijzing te zijn dat autonomie van gedrag een positief causaal verband heeft met de keuze voor een zelfstandige seniorenwoning. De kans op het wonen in een seniorenwoning neemt dus toe als de mate van autonomie bij gedrag van een oudere hoger is. Omgekeerd is er ook een aanwijzing voor een negatief causaal verband tussen autonomie van gedrag en de keuze voor de ouderenwoongroep. De significantie van het verband is echter net te laag om het verband te kunnen vaststellen.

Deelvraag 2: Is de mate van reflexiviteit en het bevestigen van de eigen identiteit van invloed op de keuze voor een woonvorm?

Helaas geldt ook voor bovenstaande deelvraag dat er geen significante verbanden zijn gevonden tussen reflexiviteit, het bevestigen van identiteit en de keuze voor een woonvorm. Daarom kunnen er geen uitspraken worden gedaan over de invloed van reflexiviteit en het bevestigen van identiteit op de woonvorm. De kans dat de gevonden verbanden op toeval berusten is te groot.

Ouderen in woongroepen en in seniorenwoningen zijn gemiddeld genomen ongeveer even reflexief. Ouderen in woongroepen scoren gemiddeld hoger op bevestiging van identiteit. Deze uitspraken gaan echter over gemiddelde scores. De logistische regressie toont aan dat er geen significant causaal verband gevonden kan worden waarin de onafhankelijke variabelen reflexiviteit en bevestiging van identiteit de keuze voor een woonvorm beïnvloeden.

Er is wel een significante positieve correlatie aangetoond tussen generatie en reflexiviteit. Hoe jonger de generatie, hoe reflexiever zij wordt. De jongste generatie in dit onderzoek bestond echter maar uit drie respondenten en juist in deze generatie was de gemiddelde score op reflexiviteit opvallend hoog. Deze respondenten zijn natuurlijk niet representatief voor de gehele populatie, dus het verband moet op basis van deze informatie niet te veel gewicht krijgen. Daarnaast is er een significante positieve correlatie aangetoond tussen de mate van reflexiviteit en bevestiging van identiteit. Dit sluit aan bij de theorie van Giddens die veronderstelt dat er bij de zelfgeconstrueerde, reflexieve identiteit behoefte bestaat om deze te bevestigen, bijvoorbeeld door samen te leven met anderen met ongeveer dezelfde leefstijl.

In welke mate spelen autonomie, reflexiviteit en het bevestigen van de eigen identiteit een rol bij ouderen die kiezen voor het wonen in een ouderenwoongroep of zelfstandige seniorenwoning?

Zoals bij de beantwoording van de deelvragen bleek, is door de afwezigheid van significante verbanden niet aan te tonen maar ook niet te weerleggen dat de variabelen autonomie, reflexiviteit en bevestigen van identiteit van invloed zijn op het kiezen van een woonvorm. De hypothesen zijn dan ook niet bevestigd of verworpen. Ook de extra testen die zijn uitgevoerd leverden geen significante resultaten op.

Wel lijkt er een indicatie te zijn dat hoge mate van autonomie van gedrag de kans op het wonen in een seniorenwoning versterkt. Het causale verband tussen deze twee variabelen is bijna significant. De controlevariabele generatie laat een positief significant verband zien tussen generaties en de mate van reflexiviteit. Het verband is niet heel sterk representatief voor de populatie, maar geeft een indicatie dat in ieder geval het proces van reflexivisering zich niet voor alle generaties in dezelfde mate heeft voltrokken. De controlevariabele geslacht laat geen correlatie zien met andere variabelen. Wel zijn vrouwen gemiddeld autonomer dan mannen en hebben zij een iets hogere mate van reflexiviteit en bevestiging van identiteit.

6.3 Terugkoppeling theorie

Het onderzoek heeft weinig resultaten opgeleverd. Aangezien de hypothesen niet bevestigd of weerlegd konden worden kan er dan ook geen directe terugkoppeling naar de theorie gemaakt worden. Het feit dat het testen van de hypothesen geen significante resultaten heeft opgeleverd wil niet per se zeggen dat de theorieën niet kloppen, aangezien er ook tekortkomingen in de data zaten. Hier wordt in de volgende paragraaf nader op ingegaan.

De significante verbanden die wel zijn gevonden geven wel aanleiding voor speculatie over mogelijke tekortkomingen van de theorie. De eerste aanwijzing hiervoor is dat er (zwak) positief verband is tussen reflexiviteit en generatie. Hoe jonger de oudere, hoe reflexiever hij is. De link met de theorie is als volgt: De individualiseringstheorie en moderne reflexiviseringstheorie zeggen dat de maatschappelijke veranderingen vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw in een stroomversnelling zijn geraakt. Een mogelijkheid kan zijn dat voor met name de wat oudere generatie ouderen (die veel beter vertegenwoordigd is in dit onderzoek dan de jongere generatie) deze maatschappelijke veranderingen te laat kwamen om nog bij te dragen aan hun mate van autonomie, reflexiviteit en het zoeken naar bevestiging van identiteit. Zij waren wellicht al gevormd door tradities en instituties. De individualisering en reflexivisering kwamen te laat om hen nog te veranderen. Wellicht is er dus gezocht naar invloeden die voor het overgrote deel van de ouderen helemaal niet aan de orde zijn geweest. Deze speculaties leiden tot een aanbeveling voor verder onderzoek naar invloed en reikwijdte van individualisering en reflexivisering op ouderen in Nederland. Als blijkt dat vooral de jongste generatie ouderen hierdoor gevormd is, zou dit thesisonderzoek herhaald kunnen worden bij jongere ouderen om te onderzoeken of bij hen autonomie, reflexiviteit en bevestiging van identiteit wel van invloed zijn op de keuze voor een bepaalde woonvorm.

6.4 Reflectie

Er zijn bij dit onderzoek drie problemen geconstateerd. Ten eerste is de representativiteit van ouderen in zelfstandige seniorenwoningen te laag. Ten tweede was het survey niet deugdelijk, waardoor er problemen zijn met de validiteit en betrouwbaarheid van de verkregen data. Beide problemen hebben waarschijnlijk consequenties gehad voor de resultaten, die bijna allemaal niet significant waren. Dat is het derde probleem. Dat wordt besproken aan de hand van de twee eerste problemen.

Het aantal ouderen in seniorenwoningen dat deelneemt aan het survey is te klein om een goede afspiegeling te zijn van de populatie. Hierdoor is de foutenmarge te hoog, daarom kan aan de hand van de antwoorden geen uitspraken worden gedaan voor de gehele populatie. Het lage aantal respondenten uit de groep ouderen met een zelfstandige seniorenwoning kan ook leiden tot een hoge steekproefvariantie op de onafhankelijke variabelen. Het gevolg hiervan is dat er geen verband

kan worden aangetoond of dat er niet-significante resultaten worden getoond. Er zit immers geen lijn in de antwoorden of deze is zo gebrekkig dat de kans te groot is dat deze op toeval berust. De oorzaak van het lage aantal respondenten onder deze groep ligt er vooral aan dat het zeer tijdrovend is om heel veel respondenten te benaderen. Daarnaast is de bereidheid om mee te werken zeer laag geweest. Het is erg moeilijk geweest om ouderen bereid te vinden om het survey in te vullen.

Opgemerkt moet worden dat ook met 100 respondenten uit de groep ouderen in een zelfstandige seniorenwoning er waarschijnlijk geen representatieve resultaten waren gevonden. Hoewel het aantal onbekend is, wonen er echt veel meer ouderen in een zelfstandige seniorenwoning dan in een woongroep. Om daadwerkelijk uitspraken te kunnen doen die voor de gehele populatie geldig zijn, hadden er nog honderden respondenten meer mee moeten doen. Gezien dit grote getal en de lage bereidheid van deze groep om deel te nemen, is het misschien wat te ambitieus geweest om voor een masterthesis onderzoek te doen naar deze groep ouderen.

Ten tweede is er een probleem met het survey geweest voor het meten van autonomie. Het survey is eerst in één woongroep getest, maar uit deze woongroep kwamen geen noemenswaardige klachten, behalve het verzoek om een groter lettertype te hanteren. Er was toen dus geen reden het survey inhoudelijk aan te passen. Helaas is er daarna wel veel geklaagd, vooral over de stellingen die betrekking hadden op autonomie. Ouderen gaven aan sommige stellingen niet te begrijpen en zeiden dat het lastig was dat er ook negatieve stellingen in stonden. Deze klachten zijn dus terug te zien in de beantwoording van de vragen, de lage Cronbach's Alpha liet een zeer lage consistentie zien. Ondanks dat er enkele vragen verwijderd zijn, is het niet gelukt om voor de variabele autonomie van emotie en autonomie van de waarden tot een aanvaardbare Cronbach's Alpha score te komen. Er moet geconstateerd worden dat het meetinstrument voor het concept autonomie niet deugdelijk is voor de doelgroep. Opvallend is dat juist deze stellingen een zeer stevige wetenschappelijke basis hadden en al vaker getest en verbeterd waren door de wetenschappers die deze test ontwikkeld hebben. Het gevolg van de lage consistentie is dat er niet meer gemeten wordt wat je wilt meten en de meetgegevens onbetrouwbaar zijn. Het probleem van inconsistente gegevens is dat het kan leiden tot niet-significante resultaten. Als mensen de vraag niet goed begrijpen en er zo maar een antwoord ingevuld wordt, dan is de spreiding van de antwoorden zeer hoog, spreken de antwoorden elkaar tegen en wordt het moeilijk om een significant resultaat te krijgen.

6.5 Aanbevelingen

De eerste aanbeveling voor verder onderzoek is al gegeven bij de terugkoppeling naar de theorie. Er wordt voorgesteld verder onderzoek te doen naar de invloed van de reflexivering en individualisering op de verschillende generaties van ouderen.

Een tweede aanbeveling voor verder onderzoek is de mogelijkheid dat niet alle vormen van autonomie van invloed zijn op de keuze voor een woonvorm. Er is een positief causaal verband gevonden tussen autonomie van gedrag en de kans om in een zelfstandige seniorenflat te wonen. Weliswaar is dit verband net niet significant, maar kan wel een aanwijzing zijn dat niet alle vormen van autonomie een rol spelen bij de keuze voor een woonvorm. Bovendien was de Cronbach's Alpha score voor dit onderdeel van de vragenlijst behoorlijk hoog. Dat betekent dat de resultaten redelijk betrouwbaar zijn. Bovendien passen ze bij de opgestelde theorie. Bij gedragsautonomie gaat het om zelf te beslissen over het doen en laten en je opstelling naar anderen toe. De verwachting is dat er bij een hoge mate van gedragsautonomie eerder voor een zelfstandige woning gekozen wordt, omdat je daar meer je eigen gang kunt gaan dan in een woongroep. Het verdient de aanbeveling om deze specifieke vorm van autonomie verder te onderzoeken om te zien of deze theorie bevestigd kan worden.

Uit de voorgaande paragraaf vloeit een aanbeveling voort die gericht is op het verbeteren van de validiteit en betrouwbaarheid van het survey. De stellingen om de mate van autonomie te meten moet verbeterd worden. Er moet meer rekening gehouden worden met de doelgroep. Gezien de klachten moeten de vragen duidelijker worden geformuleerd. Daarnaast moet het survey beter aansluiten bij de belevingswereld van ouderen. Een vraag die ging over werk, werd bijvoorbeeld vaak niet ingevuld. Men gaf hierbij als reden vaak aan dat dit voor hen niet van toepassing was, omdat ze niet meer werkten.

Tot slot een aanbeveling voor de praktijk. Door goed in kaart te brengen welk type oudere graag in een woongroep wil wonen, kan er bij het woonbeleid beter rekening gehouden worden met de vraag naar ruimte voor woongroepen. Dan kan er bijvoorbeeld tijdige afstemming tussen gemeente en woningbouwcorporatie plaatsvinden, om te zien of de woningbouwcorporaties in nieuw op te leveren complexen ruimte kunnen creëren voor woongroepen. Op dit moment is het voor startende woongroepen vaak lastig om een plek te vinden.

Literatuur

Allison, P. D. (1999). *Multiple Regression: A Primer*. Thousand Oaks, California: Pine Forge Press.

Anderson, A.R, Worthington, L., Anderson, W.T., Jennings, G. (1994). The development of an autonomy scale. *Contemporary Family Therapy*. 16, 4, pp. 329-345.

<http://link.springer.com.proxy.library.uu.nl/article/10.1007/BF02196884>

Alivin, M. & Sverke, M. (2000). Do New Generations Imply the End of the Solidarity? Swedish Unionism in the Era of Individualization. *Economic and Industrial Democracy*, 21, pp. 71-95.

<http://eid.sagepub.com/content/21/1/71.short>

Abraham, N., & deLaGrange, K. (2006). *Elder Cohousing, An Idea Whose Time Has Come?*

www.plan-b-retirement.com/ElderCohoArticleC-Mag10.06.pdf

Beck, U., Bonss, W, Lau, C., (2003). The Theory of Reflexive Modernization : Problematic, Hypotheses and Research Programme. *Theory, Culture, Society*. 20, 1, pp. 1 -33.

Beck, U., Giddens, A., Lash, S., (1994). *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Stanford, California: Stanford University Press.

http://books.google.nl/books?id=KqGRmn29488C&printsec=frontcover&hl=nl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Becker, H. A. (1995). Generations and value change. In R. de Moor (Ed.) *Values in Western Society* (pp. 269-297). Tilburg: Tilburg University Press.

http://books.google.nl/books?hl=en&lr=&id=4lwmxueNR0QC&oi=fnd&pg=PA269&dq=individualization+generations&ots=TGpK-Cindf&sig=EzLZE85MIL1663hHwEFGdm_h_10&redir_esc=y#v=onepage&q=individualization%20generations&f=false

Beer, de, P. (2004). De waarde van individualisering en de normen van sociaal-wetenschappelijk onderzoek.

<http://www.pauldebeer.nl/documenten/lezingen/Symposium%20Carlo%20van%20Praag.doc>

Blom, J.C.H. (1989) *Crisis, bezetting en herstel: Tien studies over Nederland 1930-1950*. Amsterdam: Van Nijgh & Van Ditmar Universitair.

<http://depot.knaw.nl/354/1/14493.pdf>

Blom, J.C.H. (1993) Een harmonisch gezin en individuele ontplooiing. Enkele beschouwingen over de veranderende opvatting van de vrouw in Nederland sinds de jaren dertig. *Low Countries Historical Review*, 28 – 51.

Bussemaker, M. (1993) *Betwiste zelfstandigheid: individualisering, sekse en verzorgingsstaat*. Amsterdam: SUA.

<http://dare.uva.nl/record/381346>

Carlson, J.M., Hyde, M.S. (2003). *Doing Political Empirical Research*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Charng, H.W., Piliavin, J.A., Callero, P.L., (1988). Role identity and Reasoned Action in the Prediction of Repeated Behaviour. *Social Psychology Quarterly*, 51, 4, pp. 303 – 317.

Checkmarket. (n.d.). *Steekproefgrootte berekenen*.

<http://www.checkmarket.com/nl/marktonderzoek-hulpbronnen/steekproefgrootte-berekenen/>

Choi, J.S. (2004). Evaluation of Community Planning and Life of Senior Cohousing Projects in Northern European Countries. *European Planning Studies*, 12, 8, pp. 1189-1216.

<http://dx.doi.org/10.1080/0965431042000289296>

Duyvendak, J.W. (2004). Een eengezinde, vooruitstrevende natie. Over de mythe van 'de' individualisering en de toekomst van de sociologie. Amsterdam: Vossiuspers UvA.

dare.uva.nl/document/41588

Echardus, M. (2007). *Sociologie, een inleiding*. Amsterdam: Pearson Educatie Benelux.

http://books.google.nl/books?id=IWH8clUKvHkC&pg=PA374&lpg=PA374&dq=autonomie+individualisering&source=bl&ots=p9gscSvj4S&sig=wnF6psyQq-NX9LZqHDRoBnqo-6s&hl=nl&sa=X&ei=Qj-KUYCLoGu0QX1_oGwDA&ved=0CFUQ6AEwBQ#v=onepage&q=autonomie%20individualisering&f=false

Federatie Gemeenschappelijk Wonen (n.d). *Registraties Gemeenschappelijk Wonen*. Utrecht: Author.
<http://www.gemeenschappelijkwonen.nl/>

Felling, A.J.A. (2004). *Het proces van individualisering in Nederland: een kwarteeuw sociaal culturele ontwikkeling*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
http://repository.ubn.ru.nl/bitstream/2066/30151/1/30151_procvaini.pdf

Gemeente Utrecht (2007). *Groepsgewijs Wonen van Ouderen*.
http://www.utrecht.nl/images/DSO/DSOwonen/pdf/nota_groepswonen.pdf

Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford, California: Stanford University Press.

Glass, A.P. (2009). Aging in a Community of Mutual Support: The Emergence of an Elder Intentional Cohousing Community in the United States. *Journal of Housing For the Elderly*. 23, 4, pp. 283-303.
<http://www.tandfonline.com.proxy.library.uu.nl/doi/pdf/10.1080/02763890903326970>

Heijn, J. (2012, 19 juni). Alleen maar niet eenzaam. *Groene Amsterdammer*.
<http://www.groene.nl/lab/2012-06-19/alleen-maar-niet-eeenzaam>

Hoogenboom, M.J.M., Veen, E. van der. (2005). Anthony Giddens. In H. Achterhuis et al. (Eds.), *Denkers van nu*. (pp. 296 – 310). Diemen: Uitgeverij Veen.

Kalsbeek, A.C.A. (2011). Een netwerk voor betere wijken. Een onderzoek naar Haagse bewonersorganisaties. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
<http://oathesis.eur.nl/ir/repub/asset/9932/Kalsbeek.pdf>
<http://oathesis.eur.nl/ir/repub/asset/9932/Kalsbeek.pdf>

Landelijke Vereniging voor Gemeenschappelijk Wonen van Ouderen (n.d.).
<http://www.lvgo.nl/>

Mael, F. & Ashford, B.E. (1992). Alumni and Their Alma Mater: A Partial test of the Reformulated model of Organizational Identification. *Journal of Organizational Behaviour*. 13, pp. 103-123.
<http://onlinelibrary.wiley.com.proxy.library.uu.nl/doi/10.1002/job.4030130202/pdf>

Mannheim, K. (1952) The Sociological Problem of Generations. In P. Kecskemeti (Ed.), *Essays on the Sociology of Knowledge* (pp. 286 - 321). New York: Oxford University Press Inc.

<http://ia600302.us.archive.org/15/items/essaysonsociolog00mann/essaysonsociolog00mann.pdf>

Meltzer, G. (2005). *Sustainable Community, Learning from the Cohousing Model*. Victoria, Canada: Trafford Publishing.

<http://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=Mp2OqM7tVEsC&oi=fnd&pg=PR5&dq=Meltzer,+cohousing&ots=ZZmI8fQqqv&sig=CCNPCAlqmhmXDweuct3FsZrx2dU>

Nationaal Kompas Volksgezondheid (n.d.). *Over etniciteit en allochtonen*.

http://www.nationaalkompas.nl/bevolking/etniciteit/wat-is-etniciteit/#definition_7

Peters, J. Scheepers, P. (2000). Individualisering in Nederland: sociaal-historische context en theoretische interpretaties. In Felling, A., Peters, J. & Scheepers, P. (Eds.) *Individualisering in Nederland aan het einde van de twintigste eeuw*. (pp. 11-48). Assen: Koninklijke Van Gorcum.

http://books.google.nl/books?hl=en&lr=&id=etwO1OTlhgQC&oi=fnd&pg=PA9&dq=individualisering&ots=SG7zLLhroM&sig=Z6ndDOIM9T8rLA2EPgNA0ScYU40&redir_esc=y

Reher, D.S. (1998). Family Ties in Western Europe. *Population and Development Review*. 24, 2, pp. 203 – 234.

http://www.geps.es/fileadmin/docs/biblioteca/032_Reher_Family_in_Europe_PDR.pdf

Russel, S. & Bakken, R. (2002). Development of Autonomy in Adolescence. *Family Life, Adolescence and Youth*. February, 1-4.

<http://www.ianrpubs.unl.edu/epublic/archive/g1449/build/g1449.pdf>

Schnabel, P. (1999). Individualisering in wisselend perspectief. In P. Schnabel (Ed.), *Individualisering en sociale integratie* (pp. 9 – 38). Nijmegen: Uitgeverij SUN.

http://igitur-archive.library.uu.nl/USBO/2007-1029-200749/schnabel_99_individualiseringinwisselendperspectief.pdf

Riordan, C.M. & Weatherly, E.W, (1999). Defining and Measuring Employees' Identification With Their Workgroups. *Educational and Psychological Measurement*, 59, p. 310 – 325.

<http://epm.sagepub.com.proxy.library.uu.nl/content/59/2/310.full.pdf+html>

Verwey-Jonker Instituut (2008). *Gemeenschappelijk Wonen Op Leeftijd*. Den Haag: Author.

http://www.verwey-jonker.nl/doc/participatie/Gemeenschappelijk%20wonen%20op%20leeftijd_3614.pdf

Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (2001). *Oude en nieuwe allochtonen in Nederland. Een demografisch profiel*. Den Haag: Author.

Bijlage 1 Survey

Geachte heer/mevrouw,

Deze vragenlijst is onderdeel van mijn afstudeeronderzoek aan de Universiteit van Utrecht. Ik doe onderzoek naar de kenmerken van ouderen die voor het wonen in een woongroep of zelfstandige seniorenwoning kiezen.

Allereerst volgen enkele vragen over uw persoonsgegevens. Daarna volgen een aantal stellingen. Omcirkel per stelling slechts één antwoord. Mocht u per ongeluk een verkeerd antwoord omcirkelen, streep dit antwoord dan door en omcirkel het juiste antwoord.

Er zijn geen goede of foute antwoorden. Daarnaast is het belangrijk niet te lang te denken over de stellingen. Volg in de beantwoording uw eerste gedachte die bij u opkomt als u de stelling leest. Tot slot is het voor de bruikbaarheid van de enquête van groot belang dat de enquête helemaal wordt ingevuld en dat alle stellingen beantwoord zijn.

Uiteraard worden uw gegevens anoniem verwerkt en alleen voor dit afstudeeronderzoek gebruikt.

Ik zou het zeer op prijs stellen als u wilt deelnemen aan deze enquête. Het invullen ervan neemt ongeveer een kwartier in beslag. Alvast hartelijk dank voor uw deelname!

Met vriendelijke groet,

Eva Spanjer

Persoonsgegevens

1. Kruis aan wat van toepassing is.
 Man
 Vrouw
2. Hoe oud bent u?
.....
3. In welk land bent u geboren?
.....
4. Kruis aan welke woonvorm voor u van toepassing is:
 Woongroep
 Zelfstandige seniorenwoning

Op de volgende pagina's staan de stellingen.

Stellingen autonomie

Met de onderstaande stellingen wordt de mate van autonomie gemeten. Autonomie betekent de mate waarin iemand zijn eigen levenspad kiest en onafhankelijk is van anderen. Omcirkel het getal wat uw mening over de stelling weergeeft. Bij de stellingen over familie gaat het altijd om de familie waarmee u de meeste tijd heeft doorbracht tijdens uw kinderjaren. Beantwoord alle vragen die gaan over het verleden zoals u het zich herinnert. U hebt telkens vier antwoordmogelijkheden.

1 = Sterk oneens met de stelling.

2= Oneens met de stelling.

3 = Eens met de stelling.

4= Sterk eens met de stelling

Nr.	Vraag	Antwoord
1	Mijn ouders stimuleerden mij altijd om mijn eigen doelen te stellen.	1 2 3 4
2	Ik geef ruimte aan anderen om mijn ideeën over wat goed en slecht is te beïnvloeden.	1 2 3 4
3	Ik kan dichtbij iemand staan, en hem of haar tegelijkertijd de ruimte geven.	1 2 3 4
4	Ik neem geen tijd om dingen voor mezelf te doen.	1 2 3 4
5	Individuele privacy is aangeleerd en gerespecteerd in het gezin waarin ik opgroeide.	1 2 3 4
6	Ik heb een vastomlijnd plan voor mijn leven.	1 2 3 4
7	Ik heb geleerd om het oneens met mensen te kunnen zijn, en ze tegelijkertijd toch te mogen.	1 2 3 4
8	Ik probeer te eten wat goed voor mij is	1 2 3 4
9	Toen ik volwassen werd, werd ik verscheurd door de liefde voor mijn ouders en de liefde voor mijn vrienden en/of partner	1 2 3 4
10	Ik zou mij aan mijn religie vasthouden, ook al zouden mijn vrienden en familie die religie afkeuren.	1 2 3 4
11	Ik vertrouw de meeste mensen.	1 2 3 4
12	Ik accepteer verantwoordelijkheid voor mijn eigen fouten.	1 2 3 4
13	Ik spendeer(de) graag een deel van mijn vrije tijd met mijn ouders, zelfs toen ik volwassen was.	1 2 3 4
14	Ik voel me niet comfortabel in mijn rol als man of vrouw.	1 2 3 4
15	Ik vind dat het huwelijk voor het hele leven is.	1 2 3 4
16	Ik ga niet verstandig met geld om.	1 2 3 4
17	Ik kon bijna alles met mijn ouders bespreken vanaf dat ik volwassen was.	1 2 3 4
18	Ik kan een realistische inschatting maken van mijn goede en slechte eigenschappen.	1 2 3 4
19	Ik vind het moeilijk om anderen te bedanken als ze iets voor me doen.	1 2 3 4
20	Ik vind het prettig om voor mezelf te betalen als ik met anderen uit ga.	1 2 3 4
21	Vanaf dat ik volwassen was, kon ik het met mijn ouders oneens zijn, zonder dat ik bang hoefde te zijn voor afwijzing.	1 2 3 4
22	Als ik op mijn werk de opdracht zou hebben gekregen om iets te doen wat ik immoreel vond, dan zou ik ontslag nemen.	1 2 3 4
23	Ik ontwijk sociale contacten, door te hard te werken of altijd druk te zijn.	1 2 3 4
24	Ik kan altijd interessante dingen bedenken om mijn tijd aan te besteden.	1 2 3 4

25	In het gezin waarin ik opgegroeid ben werd er niet geklopt voordat je iemands kamer betrad.	1 2 3 4
26	Ik kies mijn eigen vrienden uit.	1 2 3 4
27	Ik heb oprechte zorgen over de problemen waarmee anderen worstelen.	1 2 3 4
28	Mijn gezondheid is belangrijk voor me.	1 2 3 4
29	Als mijn ouders ruzie hadden voelde ik me daar tussenin staan.	1 2 3 4
30	Ik voel me ongemakkelijk wanneer ik in aanraking kom met andere religieuze waarden.	1 2 3 4
31	Hoe meer ik anderen vertrouw, des te betrouwbaarder worden ze.	1 2 3 4
32	Ik verontschuldig me voor mijn deel aan een ruzie, ook al verontschuldigt de ander zich niet.	1 2 3 4
33	Vanaf dat ik volwassen ben, voelde de band met mijn ouders zoals de band met goede vrienden.	1 2 3 4
34	Ik denk niet dat ik ergens goed in moet zijn, alleen om het feit dat ik man of vrouw ben.	1 2 3 4
35	Mijn vrienden en familie kunnen op mij vertrouwen als ze in een crisis zitten.	1 2 3 4
36	Ik probeer altijd de beste kortingen te vinden als ik ga winkelen.	1 2 3 4
37	Mijn ouders en ik hebben geleerd om elkaar te respecteren vanaf het moment dat ik volwassen ben.	1 2 3 4
38	Ik heb iets waardevols dat ik anderen kan bieden.	1 2 3 4
39	Ik probeer altijd eerlijk te zijn tegen anderen, zelfs als dat pijnlijk is voor de ander of voor mijzelf.	1 2 3 4
40	Als ik met anderen samenleef, voer ik een deel van de huishoudelijke taken uit.	1 2 3 4

Stellingen woonvorm

De volgende stellingen gaan over uw woonvorm. Denk daarbij aan de woonvorm waarin u woonachtig bent, dus een ouderenwoongroep óf een zelfstandige seniorenwoning. U hebt telkens vijf antwoordmogelijkheden. Let op: op de achterkant staan ook nog enkele stellingen.

- 1= Zeer mee oneens
- 2= Mee oneens
- 3= Niet mee eens, niet mee oneens
- 4= Mee eens
- 5= Zeer mee eens.

Nr.	Vraag	Antwoord
1	Ik vind het belangrijk dat anderen positief denken over mijn woonvorm.	1 2 3 4 5
2	Ik vind het belangrijk dat anderen geen kritiek hebben op mijn woonvorm.	1 2 3 4 5
3	Ik vind het belangrijk dat ik onderdeel uit maak van mijn woonvorm.	1 2 3 4 5
4	Ik ben niet geïnteresseerd in wat anderen denken van mijn woonvorm.	1 2 3 4 5
5	Als iemand kritiek heeft op mijn woonvorm, dan voelt dat als een persoonlijke belediging.	1 2 3 4 5
6	Als ik praat over mijn woonvorm, spreek ik vaak over 'wij' in plaats van 'ik'.	1 2 3 4 5
7	Als iemand iets positiefs zegt over mijn woonvorm, dan voelt dat als een persoonlijk compliment.	1 2 3 4 5
8	Als een bericht in de krant onze woonvorm zwart zou maken, dan zou dat me niets uitmaken.	1 2 3 4 5

Stellingen identiteit

Dit is het laatste onderdeel. De volgende dertien stellingen gaan over (de vorming van) identiteit en persoonlijke ontwikkeling. U hebt telkens vijf antwoordmogelijkheden.

1= Zeer mee oneens

2= Mee oneens

3= Niet mee eens, niet mee oneens

4= Mee eens

5 = Zeer mee eens

Nr.	Vraag	Antwoord
1	Ik ben wat ik van mezelf maak.	1 2 3 4 5
2	Bij de start van je leven is al bepaald wie je zult worden.	1 2 3 4 5
3	Ik gebruik mijn opgedane levenservaring voor mijn toekomstplannen.	1 2 3 4 5
4	Ik stel mezelf regelmatig vragen over wat er gaande is in mijn leven en wat ik hiervan vind.	1 2 3 4 5
5	Ik gebruik deze vragen over wat er gaande is, om mijn leven te veranderen.	1 2 3 4 5
6	Ik leg (momenten uit) mijn leven vast, bijvoorbeeld in een dagboek of fotoalbum.	1 2 3 4 5
7	Ik maak regelmatig tijd vrij voor mijzelf om los te komen van de dwingende routine van het dagelijkse leven.	1 2 3 4 5
8	Mijn lichaam is onderdeel van wie ik ben.	1 2 3 4 5
9	Ik neem risico's als ik daardoor de kans krijg mijn leven een positieve wending te geven.	1 2 3 4 5
10	Mijn omgeving heeft bepaald wie ik ben.	1 2 3 4 5
11	Ik ben altijd trouw aan wie ik ben.	1 2 3 4 5
12	Ik heb de verschillende levensfasen aangegrepen (bijvoorbeeld: werkende, ouderschap of nieuwe woonplaats) om te doen wat bij mij past.	1 2 3 4 5
13	Ik ben altijd loyaal aan mijzelf.	1 2 3 4 5

Einde

Dit is het einde van de enquête. Heel hartelijk bedankt voor uw deelname!

Bent u benieuwd naar het resultaat van het onderzoek? Noteer dan op de regel hieronder uw e-mailadres. Als het onderzoek afgerond is, stuur ik u een digitaal exemplaar toe.

.....

Bijlage 2 Oorspronkelijke stellingen identiteit

De oorspronkelijke stellingen op het surveyonderdeel groepsidentiteit waren de onderstaande vragen. Er waren vijf antwoordmogelijkheden, die varieerden van 'zeer mee oneens' tot 'zeer mee eens'. Uit het artikel van Riordan & Weatherly (1999) kwam de volgende vijf vragen:

1. It is important to me that others think highly of my work group.
2. It is important to me that others do not criticize my work group.
3. It is important to me that my work group is successful.
4. It is important to me that I am a member of my work group.
5. It is important to me that my work Group is acknowledged for its success.
6. When someone criticizes (name of school), it feels like a personal insult.

Uit het artikel van Mael & Ashford (1992) kwamen de volgende zes vragen:

1. I am very interested in what others think about (name of school).
2. When I talk about this school, I usually say 'we' rather than 'they'.
3. This school's successes are my successes.
4. When someone praises this school, it feels like a personal compliment.
5. If a story in the media criticized the school, I would feel embarrassed

Deze vragen zijn in het survey gecombineerd tot acht stellingen en vertaald naar het Nederlands. De stellingen zijn te vinden in Bijlage 1, onder het kopje 'woonvorm'.

Bijlage 3 Stellingen Giddens

In zijn boek *Modernity and Self-Identity* (1991) schetst Giddens aan de hand van tien punten het reflexieve individu. Op basis van deze tien punten zijn tien stellingen voor het survey opgesteld, plus enkele controle stellingen. Aan de hand van de antwoorden op de stellingen wordt de mate van reflexiviteit gemeten. Hieronder een kort overzicht van de punten en de bijbehorende stellingen.

In het eerste punt stelt Giddens dat identiteit van het individu geen gegeven is. Je bent wat je van je zelf maakt en bent hier ook verantwoordelijk voor (Giddens, 1991, p. 75). Dit is tevens de meest essentiële kern uit de moderne reflexiviseringstheorie van Giddens (1991). Op basis hiervan zijn de eerste drie stellingen geformuleerd. De tweede en derde stelling zijn een controlevraag voor de eerste stelling.

1. Ik ben wat ik van mezelf maak.
2. Bij de start van je leven is al bepaald wie je zult worden.
3. Mijn omgeving heeft bepaald wie ik ben.

In zijn tweede punt betoogt Giddens (1991, p. 76) dat het individu zijn opgedane ervaringen gebruikt om te beoordelen wat het nodig heeft in de toekomst. Dit leidt tot de vierde stelling.

4. Ik gebruik mijn opgedane levenservaring voor mijn toekomstplannen.

Ten derde stelt Giddens (1991, p. 76) dat het individu continu bezig is met reflectie en zichzelf daarom voortdurend zal bevragen. Dit zelfonderzoek zorgt ervoor dat individuen hun leven kunnen bijsturen. Dit leidt tot de volgende twee stellingen:

5. Ik stel mezelf regelmatig vragen over wat er gaande is in mijn leven en wat ik hiervan vind.
6. Ik gebruik deze vragen over wat er gaande is, om mijn leven te veranderen.

Giddens (1991, p. 76) beschrijft bij het vierde punt dat de identiteit van het individu een coherent fenomeen is dat een verhaal weergeeft. Een individu die dat levensverhaal interpreteert en vervolgens daar (momenten van) vastlegt (op welke manier dan ook) is de kern van het reflexieve zelf. Dat leidt tot de volgende stelling:

7. Ik leg (momenten uit) mijn leven vast, bijvoorbeeld in een dagboek of fotoalbum.

In punt vijf schrijft Giddens (1991, p. 77) dat het individu zichzelf pas goed kan verwerklijken als het tijd heeft om tot zichzelf te komen. Dat leidt tot onderstaande stelling:

8. Ik maak regelmatig tijd vrij voor mijzelf om los te komen van de dwingende routine van het dagelijkse leven.

Ten zesde constateert Giddens dat de reflexiviteit niet alleen geestelijk is, maar ook betrekking heeft op het lichaam. Het lichaam is als het ware het uitvoerend orgaan van de reflexieve zelf en daarmee een vitaal onderdeel van de zelf (Giddens, 1991, p. 77, 78). Dat leidt tot de volgende stelling:

9. Mijn lichaam is onderdeel van wie ik ben.

Het zevende punt stelt dat ontwikkeling van de zelf die zich losgemaakt heeft van tradities allerlei kansen heeft om de zelf verder te ontwikkelen. Om het leven een positieve wending te geven moet je kansen benutten, ook al is het niet zeker wat de uitkomsten zijn (Giddens, 1991, p. 78). Dat leidt tot de volgende stelling:

10. Ik neem risico's als ik daardoor de kans krijg mijn leven een positieve wending te geven.

Het achtste punt omschrijft dat individuen trouw moeten blijven aan hun ware zelf (Giddens, 1991, p. 78). Als het individu niet trouw is aan zichzelf, doet het zijn ware zelf iedere keer geweld aan en kan de ware zelf niet getoond worden. Dit leidt tot de volgende stelling:

11. Ik ben altijd trouw aan wie ik ben.

Het negende punt wat Giddens (1991, p. 79) aandraagt stelt dat het individu de verschillende levensfasen moet aangrijpen om zichzelf te verwerklijken. Deze levensfasen helpen ook de zelf van het individu te vormen. Dat leidt tot de volgende stelling:

12. Ik heb de verschillende levensfasen aangegrepen (bijvoorbeeld: werkende, ouderschap of nieuwe woonplaats) om te doen wat bij mij past.

Tot slot stelt Giddens dat het individu altijd loyaal aan zichzelf moet blijven. Alleen op deze manier kan het individu zijn ware zelf laten zien. Het tiende punt ligt dan ook in het verlengde van punt acht. Het leidt tot de volgende stelling:

13. Ik ben altijd loyaal aan mijzelf.